INSTRUKCYE

Dla

MŁODYCH PANOW

Przez

JEGOMOSCI PANA

Dela CHETARDIE

Káwálerá w Woyſku y ná Dworze Krolewſkim we Fráncyi dobrze záſłużonego

OPISANE,

A tu

Krotko zebráne, w ktorych Młody Pan, pyta ſię y odbiera odpowiedzi.

Przy oſtátnim Szkołom Lwowſkim VALE

Od.

WIELMOZNEGO JMCI PANA

SZYMONA ŁABĘCKIEGO

STAROSTY ROHATYNSKIEGO

Ná upominek ſwoim Kollegom zoſtáwione y do Druku

PODANE.

Leopoli Typis Coll: Soc: JESU 1747.

ANDREAS
De GIZYCE
GIZYCKI

Canonicus Metropolitanus, & Officialis Generalis Leopoliensis.

*L*ibrum, *cui Titulus* Instrukcye *propter Juventutē Magnatum ab* Perillustri & Magnifico ŁABĘCKI Capitt: Rohatin; *de Gallico Idiomate in Polonicum translatum, quoniam nihil Smæ Fidei nec moribus contrarium continet, quinimò propter utilitatem selectioris Prosapiæ Juvenum exteras Nationes peragrantium, titulô acquirendæ eruditionis & notitiæ rerum suo & publico usui competentium, per necessarium; prælo mandandi facultatem dedimus. In quorum Fidem &c. Dat: Leopoli Die 20. Mensis Martij Anno Dni 1747.*

ANDREAS GIZYCKI
Officialis Generalis Leopoliensis

PRZEMOWA.

CHwalebnym ſpoſobem dźieie ſię y dźiało, iż ludźie Swięći y doſkonáli, ktorzy od Swiátá ſię oddalali, pewne reguły y práwidła ſwoim Zakonom, Kongregácyom ſzczegulne, záłożyli, ktoremi miárkuiąc ſwoie ſpráwy y procedera, iáko rozliczne gwiazdy rożne od ſiebie w świetle ná firmámencie Kościoła Bożego ſwiecą y drugim przyświecaią. Máią oni ſwoie proby y Nowicyaty, w ktorych młodź ſkłoniona do pogárdy rzeczy Ziemſkich, iuż ſię z bliſka przypátruie ſpráwom, obyczáiom Zakonnym, y wpráwia ſię w reguły tego Zakonu, ktore ſobie dla Bogá y zbáwienia ſwego obrálá. Uważałem ten chwalebny ludźi Swiętych y doſkonáłych przemyśł, y bárdzom záżdrośćił, że Swieckiego Zycia Reguł nikt nie wypiſał, że Nowicyátow ná wpráwę w nie, nie było, ábyśmy ſię, ktorych Bog deſtynował do Swieckiego Zycia, z młodu w nie wczytywáli, y przyſtoynym trybem gdźie można, wpráwiáli: wiedząc to dobrze że ludźie ſwieccy iáko Libertynámi bydź nie powinni, ták ſwoią regułą rządźić ſię winni. Tym myślom

moim dosyc się stáło, gdy w Oyczystey Bibliotece nápadłem ná Xiążkę *Instructions pour Unjeune Seigneur, ou l' idee, dun Galant homme* ktorąm tu krotko zebrał, y według możności lat moich obiáśnił, odrzucáiąc to, co nie służyło intencyi moiey. Nie wątpię o tym iż koniec żyćia przyzwoity wszytkim ludźiom iest kocháć Bogá, y Jego y nátury práwa záchowywáć: koniec wszystkim Chrześćiánom zwyczáyny, mieć prawdźiwą wiáre, y według niey duszę iáko dobrą rolę sprawowáć: iednák okrom tych celow powszechnych, máią rożne Zakony swoie szczegulne, rozbieráiąc ná siebie szczegulne cnoty Boga y Człowieka Jezusa. Y ták iedni osobność JEZUSOWA ná puszczy przez dni 40. cáłym żyćiem swym wyrażáią: inni ubostwá Chrystusowego pilnie przestrzegáią, inni gorliwości JEZUSOWEY strzegą w náwrácániu Narodow, w utrzymániu Chrześćian w pobożności. Nie wątpię też o tym, iż do ludźi świeckich rownie nalezy praw BOGA y nátury obserwa, Wiára y Sprawy Chrześciáńskie, bo to wszystko iest celem powszechnym wszystkich Kátolikow. Ale żeby też Swieccy ludźie mieli koniec żyćia swego, ktorymby JEZUSA iáką spráwę

ná

ná siebie przebieráli, tego podobno ćiężko upátrzyć: uważáiąc że práwie cáła Ewángelia ná Swiát pioruny rzuca. Cel też Zycia Swieckiego, iáko to stáranie się o honor, o reputácyą, o fortunę, zda się z cáłym Zyćiem Chrystusa wálczyć, ktory się puśćił ná wzgárdy, ná niesławę, ná ubostwo dla Zbáwienia nászego. Jednák ia upátruię niektore punktá w żyćiu powszechnego Stánodawcy JEZUSA w Chrześciáństwie, ktoremi koniec Zyćia Swieckiego chćiał autentykowáć. Albowiem y przy Národzeniu swoim wzbudźił trzech Krolow ná swoią adorácyą; y wieżdzáiąc do Jerozolimy odbierał Honor od Pospolstwá, y u Piłata Krolem się bydź nie záprzał, y przy śmierći ták zordynował, że mu Imię Krolá w nadgrobek poszło. O swoią reputácyą iáko powszechny przymiot wszytkim dobrym nie raz się zástáwiał przećiwko Fáryzeuszom, sławę swoią szárpiącym. O fortunie JEZUSOWEY znać dáie złodźieystwo Judaszowe. A lubo te żyćia Swieckiego cele przeciwnemi rzeczámi, wielce attemperował Chrystus, iednák dosyć to ná mnie, przełożyć iż te wszystkie były u Stánodawcy powszechnego wźięte: w tym tylko sztuka, áby ie z BOGIEM

połączyć. To o końcu Zyćia Swieckiego. O środkách tu należy przydáć, iż te ſą wyznáczone, ktore do wielkiego honoru fortuny y reputácyi prowadzą. Ináczey ktoby dla ſiebie pomnieyſzą wymierzył promocyą, ſrodki záłożone miárkowáć powinien. Ani to tym Inſtrukcyom uymowáć powinno, że kto inną drogą doſzedł honoru reputácyi y fortuny, doſyć że te *media* ktore ſię tu przekłádáią, ſą wielce z ſiebie ſpoſobne. Jednák żaden Polak nie ma bydź tey myśli áby przez affekta Bráći Szláchty niechćiał iák przez ſtopnie ná honor wſtępowáć. Ten bowiem bez approbácyi *Equeſtris ordinis*, ieſt tyſiąc dyſguſtow przyczyną. Jednemu podobáć ſię, rzecz trudna: wielu trudnieyſza, wſzyſtkim niepodobna prawie. Coż czynić ták forma Rzeczy-Poſpolitey każe unikáiąca gorſzych konſequencyi. A przytym niech ſię tu nikt nie ſpodźiewa, áby w ſzczegulnośći, naymnieyſza ſpráwa do promocyi ſłużąca, wytknięta była: doſyc że te ſię rzeczy záwieraią, ktorych młody Pan w ſwym tym ſtanie przeſtrzegáć może, áby w dálſzym życiu do honoru, reputacyi y fortuny przyſzedł.

IN-

INSTRUKCYE

Dla

MŁODYCH PANOW.

§. I.

O Cnotách Młodego Páná.

P. *O czym Młody Pan ma naybardźiey myślet?*

O. Ma kocháć naprzod BOGA y Jego ſię bać, á to nie tylko, że tá ieſt Chrześćiáńſka obligácya, lecz też ináczey Bog nie poblogoſłáwi zámyſłom iego, z tąd rzeczy Swiętych powinno bydź w káżdey okázyi poſzánowánie: maſz ſię przywiązáć do Religii, a iáko od beſtyi okrutnych ućiekáć od Libertynow, y Heretykow. A że przy honorze świáta maſz ſię rázem ſtáráć o honor

nor wieczny, ták maſz ſprawy świeckie y procedery miárkowáć, żebyś z nichże ſamych zárabiał ná chwałę wieczną. Ateuſzom tylko to właſna, rzeczy świáta tego mieć zá koniec oſtáteczny: człeka świeckiego ſpráwy máią mieć zá cel BOGA, do ktorego życie ſwieckie kieruią: y ieżeli iedzeniem y pićiem może bydź przyſługa BOGU, czemuż nie innemi życia ſwieckiego zábawámi y procederámi, uważáiąc, iż te reguły, iáko trudne ſą do wykonánia, ták wielce ná Kárdynálnych cnotách gruntuią ſię.

P. *O co mam po BOGU ſtarać ſię?*

O. O Honor. Jego bowiem ſtrátá ieſt nie nádgrodzona, oſobliwie gdy o twoich ſpráwách Swiat ſądźi, ktory ieſt Sędźia záiadliwy, żadney rzeczy nie przepuſzcza: á do tego wielki Pan bez honoru u ludźi, bárdźiey kompaſſyi godźien, niż zazdrośći fortuny.

P. *O coż potym?*

O. O reputácyą. A choćiaż tá bywa nábyta często przez ſwywolą fortuny, nie przez záſługi, iednak to długo trwać nie może; záwżdy bowiem kłámſtwo niſzczeie przez śię, á zaſługi kiedyż tedyż przećież iák oliwa wypłyną ná wierzch. P.

P. *Co czynić, áby przyść do honoru y reputacyi?*

O. Trzeba mieć dobroć y ſpráwiedliwość; bez tego bowiem nie może bydź żaden wſpániáłym w umyśle, wdźięcznym, wiernym, ktore ſą przymioty iſtotne przyſtoynego człeka. Do czego też należy mieć cnotę być dobrym w przyiáźni, rzetelnym w słowie, każdemu przyſługiwać ſię, á mieć kompaſſyą w nieſzczęśćiu y ćieſzyć drugich; to to ieſt być práwego ſerca.

P. *Czego godnie Urodzony ma ſię wyſtrzegać?*

O. Prożney chwały, ktora ieſt ſzkopułem twoiey poczćiwośći y pokázuie nikczemność Ducha, iáka ſię w tych wydáie, ktorzy widząc wielką ſwoią aſſyſtencyą, iuż drugich znáć nie chcą, [choć tá aſſyſtencya nie ieſt tylko ſamym ćiężarem, ktory nam kondycya ſtanu włożyła) y ztąd miárę biorą wielkośći ſwoiey. Prawdźiwa chwała przeciwnemi ſpráwuie ſię maxymami.

P. *Toć ſwoiey rangi nie należy przeſtrzegać wdawaiąc ſię zárowno z drugiemi?*

O. Bynaymniey, albowiem trzeba być rangi ſwoiey Zelotypem przećiwko tym, ktorzyby iey uymowáć chćieli. Ale ieżeli ią ći przyznáią y z tobą rownáć ſię

nie

niechcą: masz się czásem spuśćić do nich.

P. *Co daley dlá utrzymánia Reputacyi ma czynić Młody Pán?*

O. Ma się strzedz złey kompanii: Albowiem ludźie, co o nich trzymaią to y o tobie trzymać będą, niewspomináiąc, iż ich złe przykłády mogą ćię popsuć. Łącz się tedy z ludźmi tákiemi, ktorzy maią táką reputácyą iakiey sobie życzysz, y bądź pewny, że dobra lub zła opinia ná początku świeckiego żyćia powźięta będźie trwáłá przez cáłe żyćie.

P. *Co mam czynić z ludźmi mnie w kondycyi rownemi, ktorzy są źli y ladaco?*

O. Nie masz z niemi przestawać, chyba kiedy tego polityka y potrzeba wyćiągać będźie, strzegąc się tego, ábyś go przez swoie spráwy nie uczynił sobie przyiaćielem. Jesteśmy teraz w wieku mądrym á Krol y Pánowie nikogo nie szánuią, tylko tego, ktory złych nie ma przyiaćioł.

P. *Iakiey ty mądrośći po mnie wyciągasz?*

O. Nie tey ktoraby ćię Melancholikiem uczyniła. Wiedz o tym, że mądrość y uczćiwa wesołość stać rázem mogą. Y nie iest to rzecz zupełnie bespieczna, gdyby młody chćiał się pokázywać mądrym.

P.

P. *Coż ma więcey mieć Młody Pan?*

O. Szláchetną odwagę, ktora pokázuie iż masz dobre serce, wystrzegáiąc się iednák wszelkiey o sobie prezumpcyi y drugich pogárdy. Pycha bowiem iest mocna ná zruynowánie rzeczy naylepszych, wszyscy pychy powszechnie nie náwidzą. Aleć ktorzy o sobie wielkie rzeczy chełpliwie powiedáią, często swoię odwagę w suspicyą podáią.

P. *Coż ma dáley Młody Pan obserwowáć?*

O. Powinien nienáwidźieć wszelkich zbrodni, osobliwie kłámstwá y piiáństwa, Klámstwo bowiem iest przymiot nikczemney duszy: á ponieważ nie kłámią ludźie tylko naybárdźiey dla exkuzy, kto kłámie, ten o sobie uczyni suppozycyą, iż wielkim defektom iest podległy. Piiáństwo zaś, że bárdzo sprzećiwia się mánierze dobrey, że Dámy z ktoremi konwersácya, czyni człeka Swieckiego z niektorych miar godnego, im się brzydzą, że piiáństwo miesza rozum, czyni głupim, á do dotrzymánia sekretu niesposobnym, co iest dotrzymać ná Dworze Krolewskim y w Woysku rzecz bárdzo potrzebna. Ze wykonániu rzeczy sprzećiwia się. Ták Runzaw Marszalek woy-

ſka Fráncuſkiego bárdzo narzekał ná ſwoie piiańſtwo, że mu przeſzkodźiło, iż Oſtendy Miáſta, ktorą mogł łátwo, nie doſtał przez piiáńſtwo.

P. *Coż więcey?*

O. Maſz nie opuſzczać żadney rzeczy zwierzchniey, ktoraby ćię innym przyiemnym uczyniła, z doświádczenia bowiem tácy innych w promocyi ſwoiey przewyżſzali, ktore to rzeczy nie wiem ná czym záwiſły, to ieſt ná minie, ná ſpiewániu, ná inſtrumentách, grách, álbo exercytácyach iákich ći nie wyexplikowánych: Albowiem inne rzeczy, iáko ieżdzenie ná koniu, pobić ſię dobrze, ſą nie tylko rzeczy piękne, ále y potrzebne, ponieważ te ſłużą ná konſerwacyą żyćia y honoru.

P. *A Młody Pan o wewnętrznych rzeczach ma też mieć ſtaranie?*

O. Nádewſzyſtko powinieneś rozum polerować, przez co ia niechcę, âbyś ná cáły dźień zámykał ſię w ſwoim kábinecie, y żebyś głęboki był w káżdey nauce, bo to do Profeſſora należy. Ja chcę ábyś ſię zábawiał w pięknych náukach, iáko to w Hiſtoryi, Mátematyce, w Máppách Geograficznych, w Chronologii w ięzykach Hie-

raldice, w Genealogii, w niektorych Pòétach. Niechcę zaś tego, ábyś innych ták nie umiał nauk, ábyś wcale milczał, kiedy gadaią. Człek ná funkcyach tego świáta będący ma bydź uniwerſalny, nie żeby każdą rzecz z gruntu umiał, ále żeby mogł ſwoie dobre zdánie dać w każdey rzeczy, y drugich o rzeczach gadaiących rozumieć.

P. *A w mowieniu co ſię ma obſerwowáć?*

O. Zeby to, co mowiſz, wſzyſtko naturalnie było mowione, nigdy nie uſtępuy z twego charakteru, y rozumiey, że żadna Kśiążka umieiętnośći tego świata zamykáiąca, nie rowna ſię z nauką tego świátá. Y toto ieſt czego ſię uczyć pilno maſz: dlatego trzeba dobrze przypatrywáć ſię tym umieiętnośćiom, ktore ſię w ludźiach żyiących wydáią.

P. *O żartach co mamy trzymáć?*

O. Zárty przyſtoyne czynią człeka miłego, lecz ich práktyka ieſt trudna y niebeſpieczna. Trzeba bowiem, áby były ſubtelne, delikátne y uweſelaiące kompanią, ażeby żadnego nieuraziły, z ktorego żart ſię czyni. Zárty bowiem ieżeli tykáią cudzey ſłábośći, łatwo ſię w urazę mienią. Ponieważ żárty ſą woyną rozumu á

nie

nie serca, skoro postrzeżesz, iż drugi, że ći odpowiedać nie może konfunduie się, przestań żeby te bágatele w rzecz iáką nie dobrą nie urosły. A ponieważ rzecz wielce trudna pięknie żártowáć, nie iest rzecz bárdzo zła nigdy nie żártowáć. Dáleko więcey trzymáćeś powinien o uraźliwey mowie.

P. *A o żártobliwośći, ktora się drugich nie tyka co trzymasz?*

O. Zartobliwość ta iest iedna w sprawách pięknie ułożonych do śmiechu, y ta może być wźięta u drugich. Druga, ktora záwisła ná złych y szpetnych æquiwokacyach y ná słow igrzysku, y ta pogárdę sprawuie często swemu Auktorowi; y godne osoby máią się ich wystrzegać. Jeżeli masz w tym talent, zażyway tego sposobu żártobliwośći, ktory approbuią ludźie dobrego gustu. Tey zażywać ná publikách iest rzecz niebespieczna.

P. *To żártobliwym być nie przystoi?*

O. Zártobliwość w káżdym wieku słynęła y mieliby tego zá nie dobrze umiarkowanego, ktoryby żártow nie umiał znośić, ponieważ znać się ná tym należy, że żart od urazy iest rożny. Ja tylko z tey

mia-

miáry ten ſzkrupuł czynię, iż widźiemy że więcey ieſt dáleko tych, ktorzy żártami ſię urażaią, niż ktorzy ie mile znoſzą, ato, że ćiężka ieſt názbyt ſztuka ie miarkować.

P. *Coż mam czynić, gdy ze mnie żartuią?*

O. Powinien mieć przed oczyma rzeczy urażaiące y nie urażaiące: dáleko bowiem ſzpetnieyſza rzecz gniewáć ſię tam, gdźie nie należy, niżeli gdźie należy. Jeżeli żárt ieſt niewinny, rzecz beſtyálſka nim ſię urażać. Jeżeli żárt ieſt uraźliwy y zbyteczny, pokazać po ſobie, iż ,w tym dyzguſt czuieſz, byłby zás bezrozumny gdyby żártuiący ſtylu nie odmienił.

P. *A kiedy żárty ſą z oczywiſtą urazą?*

O. Według rády Ewángelii trzebaby ie mile przyiąć, ále zá nią rzadko świat idźie, to tylko przeſtrzegam, że często ze zbytniego humoru wiele rzeczy ludźie maią zá uráźliwe, ktore takiemi nie ſą: między uráźliwemi te ſię ráchuią, naprzod uderzenie, ſzalbierſtwo, zdrada y roſpuſta. W tákich rzeczách często ſię pierwſzym impetem uwodzą, y wſtrzymać ſię nie mogą, aby nie przyſzło do iákiey ſtraſzney rzeczy.

P.

P. *Iák tedy tu postępowáć y temu zábiegáć?*

O. Abyś uszedł iakiego nieszczęścia, trzeba trzymać się toru życia poważnego y nie wdawać się z temi, o ktorych ludźie trzymáią, że z cudzych akcyi nie są kontenći. Zadna bowiem mądrość spráwić nie może, áby kto spokoynie żył z głupiemi. Luboć y to prawda, że często się trafia, iż choć naybárdźiey kto w tym punkcie iest ostrożnym, iednák ciężko wystrzedz się w tey rzeczy upadku.

P. *Coż ieszcze obserwowáć w życiu z drugiemi mamy?*

O. Trzebá się wystrzegać Gorliwośći nie dyskretney. Wielu bowiem iest tákich; ktorzy się záraz burzą y palą, gdy naymnieyszą rzecz lub żárt usłyszą o swoim przyiaćielu. Z dobrey intencyi toć wprawdźie pochodźi, ále tey gorliwośći po nas żaden przyiaćiel wyćiągać nie może, y owszem wielką mu rzecz uczyniemy, kiedy tego zániechamy. Lubo się tá gorliwość może pokazać łágodnym sposobem.

P. *Co tu masz ieszcze powiedźieć?*

O. Należy wystrzegać się żártowánia z Dam, ktorych to wielce obraża, gdy ie w żart biorą, w tym punkcie gdyby się kto-

ktory uiął zá Dámą bárdźieyby iey był ſtráſzny, niż ſam żártami ich urażáiący: y rozumiem żeby ſamá Dáma, ktora kocha ſwoię reputácyą, nárzekaćby powinná ná to, że kto tym ſpoſobem iey honor chćiałby záſtępowáć. Wielomowni ludźie, ſą zwyczaynie nie dyſkretni w tym punkcie y gorliwi y dla tego do Dworu Krolewſkiego nieſpoſobni: á lubo nie ieſt ták dálece rzecz godna gadać o rzeczách niepotrzebnych, iednák w tym zbytek czyni táką przykrość, iáką czyni ſpiewánie y Lutniá, gdy iey codźiennie ſłuchamy: toż ſamo mamy mowić o tych ktorzy rzecz piekną tyſiąc rázy powtarzáią.

P. *Coż mam trzymáć o konwerſacyi?*

O. Tá nie powinna bydź iák Poſelſka mowá, káżdy niech ſłucha y mowi gdy przyſtoi. A mowá niech nie będźie áni Kráſomowſka, áni z umyſłu ſkłádana, ále niby przypadkiem wymowiona, zgoła náturálnie prowádzona: oſobliwie niech będźie o materyi oboiętney, nádewſzyſtko ná Dworze Krolewſkim, gdźie ieden reſpektem drugiego ieſt ſzpiegiem. Prawda że tá reguła ieſt niewolą człeka. Blogosłáwiony, ktory Przyiaćiela ma tákiego, iák

ſam, ktoremuby affidował ſekretnych myśli ſwoich: oſobliwie w ſwoiey Fámilii,ználazłby nie oſzácowány talent. Ale czy można tego ználeść, ktoremuby można otworzyć ſerce ſwoie, á oſobliwie tákiego, ktoryby był dobry do ſekretu, nie káżdemu BOG ten tálent dáie. Jednákże nam náleży uczynić przyiaćiela ſobie tákiego. Ponieważ ták żyć ſkryćie ieſt ciężar nieznośny: wyſtrzegáć ſię tego trzebá, áby tákich przyiaćioł nie odmieniáć: bez przyiaćielá bárdzo ciężko; ten bowiem może nam porádźić w náſzych w ktorych zwyczáynie mamy oczy y rozum záślepiony, rzeczách

P. *A ieżeli kto nie może wynáleść przyiaćioł?*

O. Hiſtorya zámiaſt ich niech będźie, ktora nam może podáć rádę zdrową. Umárłych tych Konſyliarzow gdy ſię rádźiemy żadney zdrády y obłudy nie obawiamy ſię. Oni nic nam z podchlebſtwá nie rádzą. Hiſtorya bowiem ieſt wielkie Teatrum, w ktorey niezliczoną liczbę przypadkow widźiemy. Ethyca y inne nie ták nas informuią, Hiſtorya nie tylko dla innych rzeczy, ále też woiennych bárdzo potrzebna. Nic nas ták nie obiaśnia, y nic nas do ſpráwiedliwego zdánia nie prowádźi, iáko Hiſtorya;

ona obiaśnia wielkich ludźi, wchodźi w rády woienne, y ciężko bydź temu Generałem, ktory nie umi Historyi, oná do Posełskiey funkcyi potrzebna, uczy bowiem porządku Páństwa, y przewyższenia, Koron, Domow podniesienia. Zkąd Księstwa pochodzą, Parlamenta, Sądy, Urzędy, oná pokázuie, iákie obyczáie, zwyczáie, Religie, interessa Pánow. Potrzebna do konwersacyi, godna czytánia choć przez ciekáwość.

P. *Biegły w rzeczách ma też pokazywać tę biegłość?*

O. Wystrzegay się niećierpliwośći, ktorą chciałbyś pokazáć prętko twoy rozum. Gdy niewcześnie co tu powiesz, rzecz nie bespieczna, y miásto postępowánia, cofniesz się. Nábądź pronuncyácyi wolney y łatwey, á słowa niech będą właśnie dobrze rzecz wyrážaiące, áby Szláchetna była w słowiech prostota.

P. *Powiedźiałeś mi o rozumie y słowach, co masz mowić o Sercu?*

O. Z Serca miłość pochodźi, rzecz pewna, że miłość przemienia w rzecz ukocháną, y gdy się nią sł*niáć będźiesz ku oso-

bie niegodney tákim ſię ſam ſtánieſz iákiego kochaſz.

P. *Czy mam bydź upártym w mym zdániu?*

O. Nie: ci bowiem, ktorzy co referuią tonem powagę iákąś czyniącym, żadnego prawie ná ſwoy ſens nie pociągáią. Jednákże ieżeli opinia twoia ieſt ſpráwiedliwa, maſz przyniey ſtáwáć z pewnym pomiárkowániem, ktore ſpráwuie, áby ten, ktory ſię ſprzećiwia bez wſzelkiego ſmutku poſzedł zá twoim zdániem. Jeżeli zaś poſtrzeżeſz, że twoy ſentyment fałſzywy, odſtąp go pierwſzy, á ták z honorem dyſkurs zákończyſz.

P. *Coż mam czynić kiedy w defekt iáki wpadnę?*

O. Złego záwżdy ſię trzeba wyſtrzegać, ieżeli przez nieſzczęście iákie w co wpádnieſz, bierz z niego profit, to ieſt ábyś iáko w fortecy część nayſłábſzą ták w duſzy niedołężność twoię gdźie ieſt naywiękſza, naybárdźiey zmocnił (choćbyś defekt ten uczynił przez niewiádomość] człowiek hoyny, nie ma mieć ná oku ſkąpſtwa, trzeźwy piiańſtwa, zimny cholery: nie trzeba tu tylko dáć ſię powodźić ſwemu temperamentowi. Lecz ináczey mowić należy gdy od nátury przećiwko iákiemu defe-

kto-

ktowi nie iesteśmy uzbroieni. Y ták człowiek mądry, mocny ma pokázywáć dźielność serca, przez ktore, gdy nie może wykorzenić swoich złych inklinácyi, przynaymniey ták ie utrzymáć, żeby ich nikt okrom iego nie poznał. Rzecz to iest trudna, ále podobna do wykonánia.

P. *Iákim sposobem może kto z siebie wykorzenić defekta?*

O. Ná to trzeba bydź skłonnym do tego ábyśmy bárdźiey dobrze sądźili o drugich, niżeli źle, y nie bydź drugich krytykiem. Ten bowiem krytyka chárákter iest w nienawiści, káżdy w tobie exáminuie defekta, ták iák tylko postrzedz może. Y gdy ich nie mász, tobie fałszywie przypisuie. Przez to iednák nie gánię krytykow, pretenduiąc tego, ábyś sam siebie krytykował, u drugich cokolwiek postrzeżesz to milczeniem pokryway.

P. *Coż więcey?*

O. Nie bądź zazdrosnym: godne pochwały chwal: smutek z cudzey chwały, własny nikczemnym duszom, y dokumentem złego w duszy fundámentu. Ten co chwali, wyższy iest, niż chwalony, gdyż iáko Plutarchus mowi: większa rzecz dawáć,

wáć, niz odbierać, do tego zaſługom pochwała ieſt ſpráwiedliwość, ktorą oddawáć y nieprzyiaciołom náſzym należy.

P. *A co daley?*

O. Jáko káżdy człowiek ieſt rozumny, ták powinien mieć koniec ſpraw ſwoich. Załoź tedy ſobie u Dworu cel żyćia twego świeckiego, do ktorego rozumiey że nigdy złemi, ále dobremi tylko drogámi, nie przyidźieſz. Miey ſobie ná oku, ábyś to czynił czego nie maſz nigdy żáłowáć. Złe bowiem choć trwa, ále nie na długo.

P. *Czym ſię ma Młody Pan wzbudzáć?*

O. Niech ſobie przypomina zacność Fámilii ſwoiey, ktora wydała wiele godnych ludźi. Wſtyd niech będźie ich nie náśládowáć. Niech oni idą za model życia twego, niech nábywa Młody wiádomośći uśilnie o ſwoich Antenatách, o ſrzodkách, ktoremi do godnośći przyſzli, ieżeli ſię w nich defekt iáki pokaże, niech ſię go wyſtrzega: á żaden dźień niech nie zeydźie, ábyś ná ſiebie nie uczynił reflexyi.

§. 2.

§. 2.

O Dworze.

P. *O co ſię Młody Pan dáley ſtáráć ma nabywſzy eſtymácyi u świátá?*

O. O fortunę y iey pomnożenie. Godni ludźie z ládá fortuny nie ſą kontenći, á to z tey miáry, że iey ná dobre używáią y nie kocháią ſię w fortunie, ile że ta fortuną ieſt, ále iey używáią ná pokazánie zaſług ſwoich. Y dla tego trzeba Dworowi ſłużyć, ponieważ tam láſki bywa naybárdźiey dyſtrybuta. Ale ná Dwor ſam mieć należy ták wzgląd, iáko ná morze pełne ſzkopułow, ná ktorym łátwo ſię rozbić okręt może, chybáby go kto świádomy kierował.

P. *Coż wiedźieć trzeba u Dworu?*

O. Trzebá naprzod wiedźieć rożne intereſſa Dworu, á choćby ſię kto maxymow generálnych Dworu trzymał, niech wie, że nie bárdzo w fortunie profitowáć będźie, nie doſyć ná tym bydź ſekretnym, oſtrożnym, regulárnym uſtáwicznym przypodobáiącym ſię: te przymioty choć ſą iſtotne, trzeba iednák dowćipu, áby ie do okazyi ſtoſowáć, y według czáſu zázywać. Trzeba

ba naprzod iák mowią fantazyą Krola lub Páná poznáć. A gdy iey z gruntu nie pozna, może się co stać niewcześnie, z tego dáley przyidźie náſz nieſmák y nie przychylna fortuna. Gdy wielu konkurrentow idźie o łáſkę iedną, w ten czas się mowić może, że ſzczęśćie iák od plánety záwiſło, o to się tylko stáráć, gdy ći nie pozwolą łáſki, áby się to ták stáło, byś był naypierwſzy do dálſzych faworow.

P. *Czy może nieſmák ſwoy pokazać, gdy mu łáſki iákiey nie pozwolą?*

O. Niecierpliwość y nieſmák są nayſzkodliwſze u Dworu, ponieważ wolność y weſołość odeymuią (ktore nas czynią, miłemi drugim) y prowádzą zá ſobą nie dobre konſequencye, wiem o tym, że Dwor zdáie się bydź często nieſpráwiedliwy w rozdawániu łaſk, á to z tego, że ábo muśi często odłożyć rękompenſę, álbo że ma ſzczegulny ná iáką rzecz wzgląd, ktorego my nie poznáiemy, ábo też iák mowią nie ſzczęśliwa pláneta pod ktorąśmy się rodźili, ieſt temu winna.

P. *Coż daley w tym punkcie robić?*

O. Gdy łáſki oczekiwáney nie odbierzem nie ſmućić się: bo to ſpráwuie niechęć

chęć y nienawiść u Krola, lub Páná, czekáć lepszey pory y cierpiec to mile, czemu się zábiec nie może.

P. *Iakim sposobem tey oboiętności dostąpić możemy?*

O. Zycie Dworskie iest ustáwiczną szkołą w ktorey się uczą skłonności rozumu y passyi. Zaden tám obłudnie nie stąpi, żeby go nie postrzeżono. A że tám interes własny pánuie, trzeba bydź pewnym, iż káżdy ná nászе postępki pátrzy y z defektow gorę bráć myśli. Przeto trzebá nie tylko nas mieć ná oku przeciwko innym, między ktoremi iesteśmy, ále też ná nas sámych, máiąc duchá skłonnego, záwsze sobie proponuiąc zá cel nászą fortunę álbo chwałę.

P. *Co dáley mamy czynić, áby do tego celu przybliżyc się?*

O. Trzebá sprawy włożone z wielką odpráwiać applikácyą, áby Pan, álbo ci ktorzy dobieráią do funkcyi osob, ználeźli cię godnym łáski. Choćbyś bowiem miał tám przyiaćioł, ci tobie służyć nie mogą, chybaby w tobie ználeźli osobliwszy pretext, dla ktorego nád innychby cię przełożyli, y innym konkurentom.

P.

P. *Czy się można spuszczáć u Dworu na swoie zasługi?*

O. Nie: choćby się te naywiększe bydź zdáły? o Dworách bowiem to się mowić może, iż tám więcey źnáyduie się osob záſłużonych, niż łask do konferowánia. Y dla tego trzeba się stárać o łáskę ministrow á nigdy ich postępkow nie censurowáć, á chociaż kto mniey sposobny ministerium weźmie, trzymay o nim, że przez záżywánie funkcyi sposobnym się stanie. A do tego oni máią tyśiąc sposobow, do zászkodzenia tobie, trzeba ich użyć do twych interessow z tą przestrogą, ábyś ich nie zdał się bydź niewolnikiem przez usługi, ále dosyć ná tym poważáć ich spráwy, y toż samo pokázywáć wcześnie im po sobie.

P. *Coż dáley ma się przestrzegáć?*

O. Nie należy o toż samo zábiegáć słudze y fráſowáć się, o co y Pánu: w tym bowiem Pánowie nie chcą mieć rownych sobie.

P. *Czy trzeba być ciekáwym w innych rzeczách?*

O. Trzeba swoie wiádomości pokrywáć, choćiaż iest dobra temperowáć rzeczy. Jeżeli bowiem będą cię mieli zá

sub-

ſubtelnego człeka, będą cię mieli zá ſzpiega y káżdy od ciebie będźie uciekał, álbo ſwoie procedery bárdzo ukrywał.

P. *Damy czy mogą bydź ná przeſzkodzie do fortuny u Dworu?*

O. Te ſą naywiękſze y nayniebeſpiecznieyſze nieprzyiaciołki; dla tego ábyś nigdy o nich źle nie mowił wyſtrzegay ſię. Máło ich do ſekretu ſpoſobnych, trzeba tu bydź oſtrożnym. Stráta bowiem u Dworu ſpezy wielka bywa, á częſto nie przewidziana y z bágáteli pochodząca.

P. *Wiadomość w Ekonomii ieſtże dobra do promocyi fortuny?*

O. Nie ieſt ci to w prawdzie przymiot bárdzo iaſny, iednak ſrzodka do fortuny beſpiecznieyſzego nád ten nie maſz. Ta trzyma ſrzodek między ſkępſtwem, y rozrzutnością. Jeſt zła rzecz trzymać, że ſkępſtwo domy utrzymuie. Skąpi iáko widziemy zruynowáni, á żaden hoyny ubogim nie zoſtał. Skąpi bowiem dźiśiay nie chcą 15. złotych ſtracić, żeby ſto w Rok zyſkali. Dla tego Ekonomia álbo goſpodárſtwo im nie ieſt pożyteczna, idzie táki z ſkępſtwa do nieſpráwiedliwości, á ztąd w nienawiść u wſzyſtkich.

P.

P. *Czy rzecz u Dworu przyſtoyna bydź rozrzutnym?*

O. Nie ieſt; álbowiem konſequencya zá nią idzie niebeſpieczna. Tak bowiem idzie zá głupiego, ktory więcey dáie niż potrzebá, kto bowiem łáſki rozdaie, niech rozdáie roſtropnie. Hoyność iego niech ná tym ſtoi, áby odiął rzeczy nie potrzebne. Niech nie będzie podobny temu ktory wielkiey kwoty nie mogąc ſtáwić w grze y máley nie ſtáwia. Lepiey te expenſa obrocić ná ſpráwy chwalebne, ktoreby ci uczyniły przyiaćioł y ſług [ktorzy ci pomagaią częſto do Fortuny] przychylnieyſzych. Jednák niektorzy w tym pomiarkowániu ſą niedbali y niechcą powoli uiąć expens nie potrzebnych, to maiąc w ſercu, áby ták zákończyli iák zaczęli. Co ich nie tylko wprowadza w nieſpráwiedliwość, ále też umnieyſza im honoru, á co gorſza że ták zátwárdzeni ſię tráfiáią w nieſprawiedliwośći nie uważaiąc na ſumnienie, nie pomniąc ná to, że ná drugim świecie káżdy odbierze według zaſług ſwoich.

P. *Co czynić, áby tych, w záżywaniu Dobr, defektow uſtrzedz ſię?*

O. Trzeba tu polityczne cnoty z Chrześci-

ściańſkiemi połączyć, między temi bowiem ieſt wielka liga, y iedna bez drugiey bydź nie może, to ieſt: miey roſtropność, będzieſz ſpráwiedliwym, bądź ſpráwiedliwym będzieſz miał honor, miey honor będzieſz miał ſumnienie dobre. Oto, maſz przymioty człeka godnego. Dla tego mylą ſię ci, ktorzy rozumieią, że eſtymy ináczey nábydź nie mogą, chyba máiąc łágodność obyczáiow y zbyteczne expenſa, á honoru wraz z ſumnieniem nie máią. Jednák ciż ſami chcą áby o nich trzymali inni, iż ſą oſoby z honorem y cnotą choć nic nie czynią tylko co ſię honorowi y cnocie ſprzeciwia.

P. *Co maſz mowić o ludziách chełpliwych?*

O. Jeſt wielu, ktorzy iáko z ſwoiey ſwywoli y roſpuſty chełpią ſię, ták o rzeczách Swiętych gadáią (ci iednák nigdy śię nie chełpią z obłudy, z niewdzięczności y niedoſtátku cnoty y honoru) każda rzecz z tych ieſt nágánna.

P. *Co o drugich?*

O. Inni ſię chełpią z ſwoiey dzielności, á to z tey miáry, że ich należycie w rzeczách domowych bárdzo ſzczupłych użyli. Ci o każdey rzeczy z powagą ſtánowią,

wią, á żadney rzeczy bez censury nie przepuszczáią. Alec się oni dármo udáią. Swiát teráznieyszy dosyć obiaśniony, nie da się farbom uludzić y oszukać.

P. *Jakieyże mam reguły przestrzegać?*

O. Ták mow o sobie z drugiemi y o każdey rzeczy, iákby káżdy czytał ná sercu twoim; prawdy bowiem nigdy nie zápomniesz, á fałsz twoy może się po tym wyiáwic y tobie honoru uiąć.

§. 3.
O tym.
Przez co się w pośmiewisko Młody Pan podáie.

P. *Przez co się Panie w pośmiewisko podaie?*

O. Przez to, gdy rozumie o sobie że w niwczym omylić się nie może: gdy rozum ma zle ułożony, gdy zániedbywa swoich talentow, ále się applikuie do tego do czego go Professya własna nie prowádźi, gdy w rzeczach, ktore go nie ták zdobią cáłą applikácyą kłádzie: gdy się w rzeczách naymnieyszey ákcyi chce dystyngwować.

P. *Z kąd to pochodzi y co z tego idźie?*

O. W tym defekcie zostáiący poprawić

się

ſię nie może, wpada łatwo. w káżde ſidła, w ktore go prowádzą, zoſtáie objektum pogárdy; inſze defekta álbo nas porzucaią, álbo od nas porzucone bywáią, ále z tym umierać káżdy muśi: Idzie zá ſwoiemi ſkłonnośćiámi, y tak iák ow, co zmyli z drogi, im dáley poſtępuie, tym bárdziey błądzi.

P. *Co zá ſpoſob uchronienia ſię tego defektu*

O. Iść drogą zwyczáyną, nie turbować ſię w rzeczách, roztrząſać y mieć w uwadze bárdziey ſpráwy pomnieyſze y bágátele, niż więkſze; bo w bágatelach geniuſz bárdziey ſię wydáie, á w wielkich rzeczách cáły Swiat ma powſzechną roſtropność. Czyń propoſita przećiwko temu defektowi, nie ſzukay pochwały extra-ordnaryney. Staw w myśli, że teraz táki wiek, w ktorym każdy rad ſię śmieie z bliźniego, że te naśmiewiſka czynią ludzie, pod piękną poſtácią pochwały, iż ieſt niebeſpieczeńſtwo tym wierzyć pochwałom, y żaden nigdy názbyt nie czyni, choćby ſię naybardziey wyſtrzegał. Uważáć, że náſza dzielność częſto ſłábośc»ą ſię ſtáie: náprzykład niech kto umie Hiſtoryą, wierſze piſać, ſpiewać, albo też co pięknie opowiádać, ieżeli tego záżywać zechce, kiedy ſię okázya

zya nie podáie, w pośmiech poydźie, y ták talenta iego ná złe wynidą. Teraz ſądź o tych iáko tych, ktorzy z gruntu mánierę y fundámenta życia politycznego wywrácáią.

P. *Zkąd te niewcześne talentow záżywanie pochodźi?*

O. Z tego, że kto ma zbyteczną chuć, áby o nim dobrze mowiono, dla tego rzecz tá ieſt nágánna; ponieważ z niepomiárkowania y pychy pochodzi.

P. *Toć nie należy co dobrego o ſobie mowić?*

O. Są tákie geniuſze, ktore chcą y powinny bydź dyſtyngwowáne, ále te gdy ſię rekommenduią, bárdzo delikátnie to czynią. Náturalnie człowiek nie chce, áby w tálentách rozumu był od drugiego zwyciężony, y gdy, że przez ſkromność ſwoią ſobie wáloru uczynić nie mogą, rozumieią, wdáią ſię w niebeſpieczeńſtwo te, áby bárdziey ſię innym nie podobali, niż ktory talent ukryli, naylepiey ták rozumu záżyć, áby drugich kontentemi uczynić. Według okázyi pokazáć ſwoie tálenta y ie znižyć należy. Wielkie rozumy wſzyſtko przenikáią, ále nábycie umieiętności przez applikácyą niech nie pochodźi z ciekáwo-

ści.

ści. Człowiek mądry ma cel pryncypálny do ktorego inſze rzeczy prowádzi. Jednak po cząſtkach y co do punkciku nie trzeba ći wiedzieć o rzeczách, ktore do ciebie niey należą, doſyć będzie, gdy ſię pokażeſz, iż z więkſzey ſtrony ieſteś wiádomy.

P. *Czy trzeba miárkowáć ſię cudzym zdániem*

O. Jeſt to rzecz wielka cudze zdánia kierować, táki ſobie wiele kredytu uczyni; ále tá władza nád cudzym rozumem y rozrządzánie powinno być miłe y niedościgłe, gorączki iednák nie dádzą ſię powodowáć. Jednák ich żywość otwiera łátwo ich zdánia. Ty iednák nie ták cudzym zdániem iák rácyą miárkuy ſię, łącząc ią z cudzym zdániem.

P. *Co zá ſrzodek w poſtępowániu ?*

O. Delikátność w káżdym poſtępowániu y progreſſie rzeczy, ieſt iak *sta eſſentia*, ktorzy delikátnie poſtępuią, ich zamyſłom ſkutek korreſponduie. Zywość ich nie unoſi nád zámiar wláſney woli.

P. *Jakim ſpoſobem tey nábyć delikátności ?*

O. Częſto konwerſuiąc z temi, ktorzy delikátnie poſtępuią, á brzydząc ſię wſzelkim grubiiáńſtwem, ktore bárdzo pſuie chárákter godnego człeká, z godnieyſzemi

mi iednák przeſtrzegáiąc ſię, áby nie była poufałość. Tu też należy chronić ſię lekkości rąk, iáko oſobliwie bićia przez żárt, bo ſię o to do broni porywáią.

P. *Czy grzeſzy przeciw reſpektowi, ktory co mowi?*

O. Mądrość z wolnością Ducha może ſię zgodzić, nie trzeba bydź meláncholicznym, co od grubiiáńſtwá nie rożni ſię. Te milczenie pochodźi z boiáźni ktorą boimy ſię świátá, álec ią moderowáć należy. Młodźi ná krotki czás mogą milczeć, ále żeby tá boiáźń defektu w mowie iákiego, nie bráła gory, y nie wkorzeniła ſię, trzeba ſię iey wyſtrzegać, ták bowiem w pogárdę poydą u drugich, z kąd ſię ciężko wydobyć.

P. *Z kąd tá pochodźi boiaźń y iákim ſpoſobem iey zábieżeć?*

O. Pochodźi z nieumieiętności, ponieważ kto nic nie umi, muśi milczeć, á milcząc złą ſcenę z ſiebie czyni, toć temu należy káždey náuki chwytáć ſię, ktora Swieckim ludźiom ieſt potrzebna. Czytánie Xiążek uymuie niewiádomości: ále że czytáć trźeba reflexyą czyniąc ná ſpráwy wieku ſwego y zábáwy. A co więcey

cey: czytánie niech więcey do rozumu będzie niż do pámiętánia, ináczey támto z pámięći wypádnie bez pożytku, kto czyta Kśiążki, w ktorych ſą zbierki bez fundámentu rzeczy, máły pożytek ſobie czyni, á miáſto poloru, wádę czyni rozumu: y kto przekłáda rzecz, á ſam z ſiebie nic nie przydáie, w nieſmak relácya idzie. Dobra rzecz z rozumnym człekiem rozmawiać o tym, co ſię czytáło á ták ſię náuczy rácyi rzeczy czytánych. Záżywáią niektorzy *artificialem memoriam*, ktora więcey ſłuży y lepiey, niż náturálna, á ná koniec w náturę idzie. Nieumieiętność rzeczy y prezumpcya, choć ſą rożne od ſiebie, przecież ſię rázem znáyduią częſto. Jedná bowiem pochodzi z dobrey opinii o ſwoiey doſtáteczności, á támtá ze wſtydu, że ſię nie ſmiemy przyznać że nie umiemy. Obydwie te rzeczy ſą ládáco. Pierwſza z tey miáry bo człowiek naymędrſzy widźi, że dáleko więcey rzeczy ieſt, ktorych nie umi; druga że dla iey, woli ſię podać ná pośmiech niż w tey rzeczy ktorey nie umi uſtąpić drugiemu: Tey prezumpcyi ſtrzedz ſię Panięćiu potrzeba, bo przez cáłe życie,

dla niey niczego ſię nie náuczy: przy niey muśi wyſtępowáć częſto: á miałbym tego zá grubiana, ktoryby tey konfidencyi przez ktorą chceſz ſię náuczyć miał przeciwko tobie záżyć.

P. *Co też ieſzcze w ſzczegulności powinien wiedźieć Młody Pan?*

O. Terminy rzeczy, ktore ſą w záżywániu ná świecie, iáko terminy o koniách Pſach, Ptakách y innych. Jednákże młodemu Panięciu przyſtoi bárdziey ſłuchać, niż gadáć: to ieſt w rzeczách wiádomych gadáć á w niewiádomych milczeć y ták ſię nie obawiać áby go kto głupim nie oſądźił, tym czáſem w młodym wieku, piękną ukłádnośćią, y pewną manierą maſz poſtępowáć, przy ktorey możeſz pokazać, że potym przydźieſz do umiejętności tobie należytey: áż do 18. álbo 20. Roku, żaden Sentymentu głębokiego od młodego nie czeka, dośyć że nic w tym wieku nie powi, przećiw dobremu zdániu, że może wizyty oddawáć, piękny komplement powiedźieć. Pánic młody nie ma ſię zaſadzać ná ſwoim zdániu y innych do ſwego ſenſu koniecznie pociągać, tym bowiem ſpoſobem ſobie nienawiść

wiść y pogárdę ſpráwuie, choć to ieſt defekt zwyczayny. Są niektorzy, ktorzy ze ſzkoł, lub cudzych kráiow wyiachawſzy z ułożoną y zmyśloną powagą o rzeczách Dworu y Woyny gadáią, przed oſobą w tych rzeczách dobrze świádomą y doſkonáłą: á co więcey; nie trzeba ſię náśmiewać y tryumfować z drugiego zá oczyma: á uchoway Boże co grubego powiedzieć. A ponieważ urázy bárdziey czuiemy ná ſercu, niż rády przyiacioł, mogłby tenże ſam urážony w iákiey okázyi ſzkodzić álbo nie pomagać. Jednák ieśliby ſzło o przyiaciela, honor, lub o intereſs álbo defekt znáczny, w ten czas może ſię záſtawić mocno y poważney Oſobie, nie obawiaiąc ſię urázy. Trzeba y to wiedźieć że Przyiaciele náſzych wiekow ſą álbo ſłábi álbo dla intereſſu: wolą nas w ślepocie náſzey zoſtawić niż ſię nam nie podobać, dla tego nie trzeba ich odſtraſzáć. Jeżeli iednák maſz co przyiaćielowi przełożyć, przełoż, gdy obaczyſz że iuż ieſt innym zdániem cáły przeięty z tego ſię cieſz żeś to z ſiebie uczynił do czego cię honor y przyiazń obligowáła.

P.

P. *Czy ſię godźi ná świecie bydź frántem, oßuſtem?*

O. Bądź oſtrożnym, ſpráwnym, roſtropnym ále nigdy nie bądź frantem; frantowſtwo teraz ták pánuie że go nie máią zá grzech, iednák ku tákim ludźiom żaden nie będzie miał áni eſtymy, áni konfidencyi, bo kiedykolwiek przecież ich poſtrzegą. Strzeż ſię tedy, żeby cię zá tego warſtatu człeka nie miáno. Nieſzczęśliwy bowiem náder táki człowiek oſobliwie gdy fortuna nie faworyzuie, álbo go wydáie.

P. *Czego ſię w grze wyſtrzegac?*

O. Niewiernośći w gràniu, wzbudzenia paſſyi, oburzenia ſię w ſercu, przyday nie regulárność w poſtępowániu, Iść przeciwko ſzczęściu ſwemu, nárzekánia ná nieſłuſzną fortunę, przyſięgi, niebeſpieczeńſtwo w ktore ſię gracz wdáie, álbo zápłácić wielką ſummę záłożoną y umowioną, álbo ſtrácić honor, iey niepłácąc. Złe tákże ſpoſoby, ktoremi chce odyſkáć ſtrácone w grze pieniądze, ſłábość ſerca, ktorą nie może ſię odiąć podobnym pokuſom, ruina ták wielu domow przez grę: to wſzyſtko powinno ſkrocać wielką ſkłonność

ność ku grze. Jeżeli chceſz wykorzenić tę páſſyą według Seneki w inſzą ſię wday, to ieſt w chęć chwały, to bowiem będzie ci lekárſtwem przećiwko paſſyi do gry, iáko też y ná inne defekta, y wzbudźi w tobie chęć do dálſzey perfekcyi, á gdy pomiárkuieſz grę nád twoie śiły, záwczáſu podźiękuy y oderwiy ſię od kompánii bo to wielkie ſerce perſwáduie.

P. *Co ieſt wielkie ſerce?*

O. Wielkie ſerce nie náwidzi nieſpráwiedliwośći, cieſzy ſię gdy kompenſuią cnotę, á złości karzą: znák też wſpániáłego ſerca, kiedy referuią dobre ſpráwy że ſię z tego cieſzy, á irrytuie ſię złemi y owſzem krzywdy cudzey nie dopuſzcza kiedy to bydź może z honorem y ſumnieniem ſwoim.

P. *A co ieſt bydź nikczemnego ſerca?*

O. Nie dárować krzywdy, álbo też wcále o honor niedbáć: nienawiść bowiē ieſt paſſya, ktorą ieżeli śćiągamy ku ludziom, ieſt przeciwko náturze, ná tośmy bowiem urodzeni, żebyśmy ſię kocháli, á nie náwidźili chyba grzechu: y to ieſt bydź doſkonáłym człekiem, y wſpániáłego ſerca.

P.

P. *Czy trzeba bydź punktualnym y w rzeczy sprawowaniu układnym?*

O. W sprawach pilność: iest nota dobrze wyregulowánego rozumu, ináczey nie dosyćby uczynił swoiey funkcyi: y ten bywa defekt iák grzech powszedni, ktory prowádźi do śmiertelnego; trzeba tu bydź delikátnym y w naymnieyszey rzeczy pilnym. Prawda że pilność y swoboda uciech rázem nie chodzą, iedną z tych odrzuć, bądź pilnym, zá czym idzie twoy honor, uciecha choć niewinna: ieżeli iest przeszkodą, do funkcyi twoiey, iest znáczną nieprawością. Ta uciecha, ktora się zgadza z rozumem iest naylepsza, bo iey nigdy żáłować nie będźiesz.

P. *A o pássyach co?*

O. Passye honor odeymuią, ktora, w tobie naywiększa, tę miey ná oku y codziennie exáminuy y krępuy iák bestyą. Ják bowiem co tobie powierzą, kiedy ty sam słowá sobie nie dotrzymuiesz, czyniąc propozyta przeciwko passyi, á ie nie wypełniáiąc.

P. *A o Małżeństwie co mowisz?*

O. Ten kontrákt iest szkopuł śmiertelny ná Młodych, ci gdy w obierániu so-

bie

bie pary ſidą zá paſſyą, nie wiedzą o tym, że y ta y piękność kiedykolwiek zniknie. Ná to záś mieyſce náſtąpią śmiertelne nieprzyiaźni. Obránie ſobie pary ieſt ſprawa wielkiey importunácyi, ktora o ich fortunie y eſtymie decyduie. W tym intereſie nie tylko nie należy paſſyi ſwoiey nie ſłuchać ále też y ſwemu nie ufać zdániu, lecz dáć ſię w tym powodować ſwoim krewnym y przyiaciołom: á BOGA o rádę proſić. W tey elekcyi nie doſyć to uważać, że oſobá ieſt czyſta ále też ieżeli nie ma pychy, uporu y nie uporczywa, y táka ktoraby umiáłá unośić ułomności. Zycie bowiem ieſt długie: á nie podobna żeby ſię iáki defekt w parze nie ználazł, ktory przyſtoi dárować wzáiemnie. A ieżeli co ſię tráfi, żeby iedno drugie nie dyffamowáło, lecz dyſſymulowáło ná iáki czás, pokiby pora nie przyſzła do poprawy. A co naybárdźiey w tym ſamym ſtánie to uważać, żeby Chrześciáńſkie ſpráwy miáły u oboyga wálor, á ieżeli, kto życie nákſztalt Ateuſza prowádzi, ktory nikomu nie wierzy, ktory ieſt twárdego ſerca, ktory nie kocha tylko ſiebie ſamego, y ktory wiáry dla intereſſu,

lub

lub uciechy ustępuie, táki niezgodny do Máłżeńskiego stanu: ponieważ tákie sentymenta w godnie urodzonych znáydowáć się nie máią, chyba w tych, ktorzy z gnoiu powstáli ná urzędy. Y gdy o Pánu BOGU nie dbáią, ktory sam tylko iest Sędzią krzywd między Małżeństwem uczynionych, dbać też o Przyiaciela nie będą.

P. *O cholerze co?*

O. W tenczas kiedy się tá zrywa, iey nie utrzymasz: staw sobie człeka gniewliwego, iego spráwy w sobie gániąc, poprawisz łatwo siebie.

P. *Mamli iaką passya pokazać?*

O. Trzeba bydź spokoynym w passyach, á nie ták, iák niektore ziemie, przez ktore ledwo nie codzień deszcz przechodźi, przez to uczynisz się przystępnym y wszystkim miłym.

P. *Co mam trzymać o tych, ktorzy są w rzeczách powątpiewaiącemi y ciężkiemi w rezolucyi*

O. Tácy ludzie iáko wiele stráćili, przez swoie powątpiewánia, y zbytne rozważánia; tak też im przeciwni, iáko to Krolowie wiele zyskáli. Czás tedy należy wziąć do deliberácyi, á po niey ná iáką rzecz re-

zol-

zolwowáć się, y resztę iáko tentácye odrzucáć.

P. *Człowiek świátowy powinienże w cnotách postępowáć bárdziey á bárdziey?*

O. Ten ktory y cnot y defektow nie ma, ma tym samym defekt. Ten ktory znácznych defektow nie ma, nie iest przeto pięknym człekiem; ten ktory się perfekcyonuie co dzień, iest godny. Nie zákłáday tedy fortunie twoiey y honorowi mety, nie záłożysz y cnotom: w tym iednák porządku obserwuy, nie ták iák ow, ktory dziś pierwszy raz przypasawszy száblę do boku postánowił sobie bydź Hetmánem.

P. *Coż dáley?*

O. Utrzymay się w twoiey fortunie y nie day się nieszczęściu pogrążyć. Jednák miey przed oczyma, żeby Honor y sumnienie dobre, wraz chodziło ná czele twoich zámiárow: á dobra nie są dobrámi, ieżeli ći wymawiáć kto może, żeś ich nie zásłużył. Niech ćię to nie mąci, że widzisz złości ukoronowáne á cnoty wzgárdzone. Przydzie ten czás, że twoię cnotę postrzegą y ukoronuią. Frukta ktore prętko dośćiguią, nie są trwáłe, trwal-

trwálsza fortuna, ktorey poczekasz. Y lepiey żebyś nárzekáł ná niesprawiedliwość tego świáta, niż ná siebie.

P. *Coż ieszcze?*

O. Bądź wspániáłym, y wspániáłość, kiedy ci się poda okázya, pokaż, nie masz nic ták Boskiego iák dobre zá złe oddawáć, litowáć się nád nieszczęśliwemi, krzywd zápominać. Nic z tego nie opuszczay, gań w sobie, ieżeli co mogłeś, á nie uczyniłeś dobrego: nie pátrz ni ná to że drudzy nic tákiego nie czynią: twoia to będźie dystynkcya y cnota: w tych to punktách, pokaż się bydź szczegulnym ná siebie respektem. Im mniey ták wspániałych będzie, tym bárdziey twoia cnota się wyda. Serce nie podlega modzie, iáko rozum. Wspániałość umysłu wszędzie y záwsze chwałę miáła: gnuśność ią z świátá ruguie.

P. *Mam też poznawáć serca ludzkie?*

O. Ták iest: á ieżeli masz iáki sekretny interess, z potrzeby kommunikować komu, pytay się o iego reputácyą, y uważay, ieżeli publiczna sława korrespondu-ie iego sprawom: bo się czasem ludzie mylą ná ludziách. Uważay nádewszystko,

ieże-

ieżeli ieſt chciwy ná pieniądze: ieżeli to znáydzieſz nie ufay mu: łatwo też człeka publicznego zrozumieſz.

P. *O ſobie co.*

O. Siebie nie daway zá przykład drugim, y ſiebie nie chwal, pochwały tákie oſobliwie w máteryi odwagi y tálentow, nie mile ſłucháne bywáią y owſzem przeciwnie rozumieią o nich ludzie: álbo przynaymniey podeyrzáne będą.

P. *Przyiaciol ſwoich mogęż chwalić?*

O. Byle proporcyonálnie y bez exagerácyi: gdźie ſą oſoby wielkiey wagi, tám możeſz dać pokoy, żeby ſię to im nie podobáło, nie chwal iednák ták iednego, ábyś drugiego gánił,

P. *Ják mam poſtępowac ná świecie?*

O. Nie pokázuy ſię między ludźmi tákim, w konwerſacyi iák ow, ktory z orácyą nágotowáną idzie. Ale bárdziey poday ſię na przypadek. Gdyż záwſze ſię ták práwie tráfia, że ten, ktory co nágotował mowić, nie tylko tego dobrze nie mowi, ále częſto rzecz przeciwną tey, o ktorey chciał mowić: wſzędzie ſię wyſtrzegay tego, ábyś po ſobie nie pokazał, iż chceſz ſię pokazać z rozumem two-

im

im pięknym: á kiedy co powieſz pięknego, nie powtarzay, dopieroż nie mow, á źle ia mowię: iák Dáma, ták rozum w ten czas naymniey ſię podoba, kiedy ſię pięknym chce pokazáć.

P. *Y tákże wſzędzie nie mam ſię gotowáć co mam mowić?*

O. Nie: ná mieyſcách publicznych, ceremonii iákich poważnych y ſpraw, maſz przygotowáć ſię do mowienia, według obyczáiu: wſzędzie ſtáráiąc ſię o náturálne rzeczy wyráženie.

P. *Mam też ludźi bárdzo káżdey rzeczy wierzących, náprowadzáć ná uwierzenie iákiey rzeczy fałſzywey.*

O. Nie: álbowiem tá umieiętność ieſt niebeſpieczna y furwantom przyzwoita.

P. *Co ieſzcze mi przydáieſz?*

O. Zyi w niepewności twego ſzczęścia. Ci bowiem, ktorzy o powodzeniu ſwoim rozmyślaią, ták częſto robią iáko owi, ktorzy ſzukáiąc *lapidem Philoſophicum* pierwey w ciekáwość, potym w rzeczy zákazáne wpadáią y w przepáść grzechow z ktorey nie łátwo wychodzą.

P.

P. *Co Młode Panięta máią robić kiedy czu-ią w ſobie wielką rzeczy ciekáwość?*

O. Niech obieżdżáią cudze kráie, rożnica krájow, obyczáiow, Polityi, woiowánia, zwyczáiow może uczynić reflexyą y rozum przepolerować: tylko áby tey ciekáwości ſwoiey záżywał w cudzych kráiach. Umieiętność woyny może też bydź celem peregrynácyi, ktora to umieiętność, prowádźi do fortuny: y częſto nie ták ſię podoba fortuna nábyta przez Małżeńſtwo, gry y rożne funkcye, iáko tá ktora płácą ieſt ſłużby woienney. Z tákiey fortuny káżdy ſię z drugich approbácyą chlubi, á nikt mu iey nie zázdrości. Woienna umieiętność ieſt rzemieſłem iedynym poććiwych ludzi, ále do niey trzeba ſerca dobrego y głowy y wielkiey applikácyi, áby uważać procedera Generałow, áby ſpráwić ſobie miłość u żołnierzy, ktorych kommenderuie, uważać twarzy weſołość, ktora ieſt otuchą przyſzłey wygrániey: áby miał ſtoł przyzwoity, był przyſtępnym, miłym u drugich: y należy wiedzieć kiedy worek otworzyć do rekompenſy. Trzeba nád to áby żadnego dnia nie opuścił, áby o woien-

ienney sztuce nie medytował, mieć umieiętność Map y Mathemátyki, te bowiem, ktore uczą obleżenia, álbo woyny w polu są absolutnie potrzebne. Trzebá áby czytał Kśiążki te, ktore tráktuią o woynách nádewszystko Kommentarz Cesásarza, żyćie Alexandra y Historyą Rzymską. Ztego nieczytánia bárdzo wiele znayduie się Officyerow wielce niewiádomych swoich rzeczy, choć práwie w służbie zestárzáłych. Zgoła ludzie, ktorzy się czym máłym kontentuią nigdy wielkich rzeczy nie wykonywáią. Trzeba iednák, áby osoba godna wiedziała dobrze, w ktorą się okázyą ma podać: nie iest to iego odwadze rzecz przyzwoita, áby sam iáko lekki żołnierz w okázye wdawał się: chyba by w tákich był okolicznościách, żeby musiał wszystkie serca miáry przestępować: bywáią bowiem ná woynie tákie przypadki w ktorych rozmyślnie głupim się trzeba uczynić, na przykład kiedy wpádnie w łápkę.

P. *Mam też cudze interessa przyimowaé.*

O. Tych, ktore wolność spraw y sumnienia często odbieráią, wáruy się, ile możesz, á to że często ze wszystkich stron

uciśk

ucisk czynią: czego ieżelibyś uniknąć nie mogł, tey się strony interessow podeymuy, ktora ma naywięcey z poććiwośći w świećie pochwały.

P. *Godziż mi się uskárżać ná drugiego.*

O. Choćby ten ná naygorszą pogárdę sobie zárobił, nie masz z nim ták postępować, ábyś mu iáki dyshonor uczynił: ponieważ tego wszystkiego może się chwyćić przeciwko tobie: y tu iedno iest práwie u Swiáta kálumniowáć dzielnego człeka, co też prawdę z uráżeniem iego wielkim powiedzieć; y chociaż to prawda, że człowiek ládaco, a dzielny, rownie godzien pogárdy iáko y słáby; iednak znośic iego defekta należy, żeby do iáwney woyny nie przyszło. Lepiey mieć politowánie nád tákim mizerakiem, ponieważ z nim máło wskorasz, á wiele stráćisz.

P. *Iak też mam postępowáć w processach prawnych, w ktorych nieuchybnie uráza drugiego czyni się.*

O. Nic nam bárdziey nie miesza rozumu y poććiwośći nie uymuie, iáko prawo: káżdy ná początku chce przez instynkt spráwiedliwośći utrzymáć się przy tym, co iest spráwiedliwego, lecz ná końcu wygra-

gráną kłádzie zá punkt honoru, y w tym śię nie postrzega, że iego nie spráwiedliwa páſſya ukrywa śię płaszczykiem spráwiedliwośći. Punkt honoru wygráć to, co nie należy, ieſt to punkt honoru być rozboynikiem, lubo to punktem honoru bydź powinno co śię z spráwiedliwośćią wiąże, bo przyſtoyny człowiek ieſt spráwiedliwy, ále też nie pyszny, idzie do Sędziow, áby w iego spráwę y oraz zdánie weyrzeli y ták decydowáli, nie iáko iego zdánie; ále iáko rzecz każe. Kto ná wygrániu przed spráwą punkt honoru zákłada, wraz chce tego, áby zá nim, y iego zdániem świát cáły poszedł: co ieſt rzetelna pycha. Wygrasz co ná twoim adwersarzu iuż ći śię tym ſamym do dálszego proceſſu záchęcász iák ponętą, y gdy dáley grać umyślasz, zoſtáiesz często mendykiem y człekiem nie przyſtoynym. Wspierasz śię ná rádach y promotorách spráwy: acz ći często ſkrycie przeciwney pártyi faworyzuią: często też w tym máią swoy intereſs, áby twoiey spráwy nie ſkończyli rychło: że raz wpadłszy w práwne terminy, iuż z nich nigdy, iák z Lábiryntu nie wynidzież. Jać wiem, że ćięż-
ko

ko uchronić śię práwowánia śię, iednák ludzie naypoććiwśi w nie wchodzą. Więc nim śię puśćisz ná te Morze burzliwe; obeyrzy śię ná wszystkie ścieszki, ábyś śię uchronił tego, czegokolwiek uniknąć możesz. Já nie wiem czyli nie lepiey ustąpić práwá, niż tákim ciężarem nie miłym y obrzydliwym bydź ućiśnionym. Jeżeli masz kogo pozywáć, nie czyń tego nigdy przećiwko sumnieniu. Ci ktorzy pozywáią ufundowáni ná łásce Sędźiow, więcey śię nie obawiáią y cudze wydzieráć, byleby upewnieni byli, że nikt o tym tylko BOG y oni wiedzieć, nie będźie.

P. *Ják śię mam innych rádźić?*

O. Jeżeli masz śię kogo rádźić w máteryi twego defektu, radź śię tych, ktorzy go mieli, á potym śię popráwili: práktyka y doświádczenie bowiem przewyższa teoryą. Wiele Filozofow gadáią przećiwko passyom, lecz te naypotężnieysze lekárstwo, ktorego kto doszedł przez swoie doświádczenie, ktore w raz nam perswáduie y popráwia násze defekta. Abym zákonkludował; tym sobie postepuy sposobem, áby Swiát z BOGIEM połączyć; te dwá artykuły záwią-

wiązuią w ſobie wſzyſtkie obligácye poććiwego człeka, y w iednym ſłowie zámykáią wſzyſtkie Inſtrukcye, ktorem tu przełożył.

CHRO-

CHRONOLOGIA
Znácznieyſzych Batalii, Woien, y ſpraw woiennych
Od Národzenia Chryſtuſa Páná.
PRZEMOWA.

MAſz tu zbior Woien rożnych przydánych do Inſtrukcyi Młodego Páná. Jle bowiem te pokázuią do honoru y fortuny drogę, przez Dwor Ekonomią y záſługi w Woyſku, nie od rzeczy ſądźiłem przytoczyć tu rożne Woyny ktore Młodemu Pánu, mogą ćiekáwość wzruśić, do czytánia Hiſtorykow y bádánia śię biegleyſzych ludźi, y przez to wydoſkonálić w tey ſztuce rozum. Nie wątpie o tym, że umieiętność Woyn rożnych, y roſtropność woienna ſą rożne od ſiebie, pierwſza śię może nábydź z tey Chronologii, lecz druga chyba prácowitym czytániem y uśilną uwagą, dźięł woiownikow ośiąga śię. Tę Chronologią zebrałem z Xiążki de Limiers Fráncuſkiey w tym tylko nowa śię praca przyłożyła, iż tá z Geográfii obiáśnieniem połączyła śię. Y dla tego Miáſta y Prowincye

Fráncuſkim ięzykiem názwáne wraz ſię z Łáćińſkiego ná Polſkie wyrażáią náprzykład *d' Oranges*, kłádźie ſię z Łácińſkiego *Arawśioneńſki*, *d' Orleans*, Aureliańſki á to dla zrozumienia Łáćińſkich y Polſkich Autorow. Przydáły ſię też niektore ſpráwy Woienne Polſki, ile ſię ſzczerzey wyráżiły; zda ſię bowiem rzecz być nie słuſzna, áby Młody Pan Polak, żadney ich nie miał umieiętnośći, ktory ná cnoty ſwoich rodakow zápátrowáć ſię powinien. Reſzcie wybaczyſz Czytelniku y z twoiey biegłośći przydaſz, co ia chętnie przyimę twoiey ſię łáſkáwośći oddáiąc.

S. Ł. S. R.

Ro-

ROku 254. Bátália w Mesyi, gdzie Cesarz Deciusz był zbity od Gotow y zábity ná opárzeliskách.

312. Bátália Pontemolska, gdźie Konstántyn Wielki, zbił Máxencyusza Tyranna blisko bramy. Máxencyusz się utopił w Tybrze.

351. Bátália Murseńska w Pánnonii álbo w Węgrzech, gdźie Tyran Magnencius y Decencius byli zbići od Cesarza Konstansa. Magnencius umknął się do Fránciey, zkąd záczepiał Cesarzow aż do śmierci

353. Bátália w Die w Delfinacie, gdzie Cesarz Konstáncyusz zbił Magnenciusza, ktory siebie samego zábił w Lugdunie, to iest *à Lion.*

388. Bátália pod Andrianopolem gdzie Cesarz Valens, y Arius byli zbići od Gotow.

384. Bátália Aquileyska, gdźie Teodozyus Wielki zniosł Woysko liczne Eugeniusza Tyránna.

489. Bátália pod Ráwenną gdźie Teodor Krol Ostrogotow zbił Odoákra Krolá Heruli.

496. Bátália pod Tolbiakiem o 10. mil od

od Kolna w Niemczech, gdźie Klodoweus zbił liczne Woyſka' Niemieckie.

533. Bátália w ktorey Belliſarius Generał Ceſarza Juſtiniana, zbił y ſchwytał w niewolą Gelimera Krola Wándálow w Afryce y uczynił koniec ich pánowániu.

552. Bátália bliſko Rzymu gdźie Nárſes Generał czyli Hetman Ceſarza Juſtiniána zbił y zábił Tottyle Krola Gotow.

731. Bátália pod Xerą w Andaluſyi w Hiſzpánii nie dáleko od Morza Gádytańſkiego nád rzeką *Lethes* gdźie Táryf Generał Ulitſki, Merámolińſki, Krol Sarácenow, zbił Roderiga oſtátniego Krola Gotow w Hiſzpanii. Woyna trwáła przez dni trzy, gdźie więcey niż 100000 Chrześćian legło ná plácu. Ta przegrána ſtráćiła Hiſzpánią, po ktorey Maurowie pánowáli przez lat 700, nie woiuiąc tylko lat śiedm.

778. Bátália pod *Roncevaux*, álbo Roſwą gdźie Woyſko Károla Wielkiego, prowádzone przez Rolánda było zbite, á Roland zabity.

793. Bátália w Aſturyi Kroleſtwie Hiſzpáńſkim, gdźie Alfons drugi Krol Legionu, zbił Maurow álbo Sárácenow.

805. Leſzek drugi, z woyſkiem Károla Wielkiego woynę prowádźi.

809. Bulgárowie zbili Nicefora Cárogrodzkiego Ceſarza, ktory zbity od Perſow chciał od Bulgarow pieniędzy doſtać.

809. Woyna w Bulgáryi Nicefora Ceſarza Konſtántynopolſkiego z Bulgárámi ktory od Perſow zwyćiężony chciał ich zedrzeć áby ſię wypłácił Perſom, lecz ſam zbity w Sierpniu.

810. Woyna nád Strymonem Rzeką, gdźie Bulgárowie alias Słowacy czyli Roxolani od Rzeki Bolgi álbo Wolgi náxwáni Rzymian zbili, Wodzow ich między inſzemi Sandykę ná plácu położyli.

812. Woyna Bulgárow, z Michałem Kuropolates Ceſarzem, ktory zwyćiężony od nich z Synem zámknął ſię w Klaſztorze: tám pośilki Rzymſkie Grekom dáne zginęły, Asbaldus Hetman Ceſarſki żywo od Bulgárow ſpalony, Bulgárowie po zwyćięſtwie Bośnią Dálmatią, áż po Iſtrią ośięgli. Lecz 814. Roku Bulgárowie od Leona Armena Ceſarza, zbići ná wſchodźie.

821. Woyna Michálá Bálby Ceſarza złączonego z Bulgárámi przez pákta záwár-

warte ná lat 30. z Tomaſzem certuiącym o Ceſárſtwo, ná ktorey Tomaſza złápáno, ręce y nogi mu obćięto.

830. Bliſko, Bázyli Ceſarz Cárogrodzki zbił Bulgárow, ktorzy do Imienia Słowakow należeli. Z tych 15000. niewolnikom obie oczy kazał wyłupić, pod káżdą chorągwią iednego zoſtawiwſzy z iednym okiem, ktoryby ich do ſwoiey Oyczyzny odprowádźił.

841. Bátalia pod Fontenem 14. mil od Páryżá gdźie Ludwik Germanicus, y Károl Łyſy, zwoiowáli Ceſarza Lotáryuſza ſwego Bráta.

850. Woyna Ludwika Lotaryuſza Syna, z Słowakámi, ná ktorey ći zbići, á Wodzowi ich Ráſticzowi, oczy wyłupiono.

859. Woyná Bulgárow ziemią y Morzem przeciw Sarácenom, ktorzy záwoiowáli iuż byli Fráncyą, Hiſzpánią, y do Włoch śię bráli, ná ktorey Bulgárowie w Wierze Swiętey od Mikołáiá Papieża utrzymáni zbili Sárácenow, trupem położyli 30000.

951. Bátália pod Auguſtą pod ktorą oblężenie Tátarow S. Udalryk Biſkup Au-

guſty

gusty rozproszył, ktorych Otto I. ták zniosł, że máło się ich zostáło.

961. Bátalia nad Lisem w Belgium czyli Niderlandzie, gdźie Otto I. Cesarz zbił Woysko Hunnow: tám Konrad mądry był zábity.

982. Bátália pod Basentelem w Kálábryi Krolestwie Neápolitáńskim, gdźie Grecy złączeni z Sárácenami zbili Ottona II. Cesarza.

1015. Bátália Floryńska w Belgium gdzie Godefryd Xiążę Lotáryńskie między Sambrą y Mozą rzekámi, zbił Lámberta Xiążęćia Brábáncyi.

1016. Bátalia pod Pontlevoem, gdźie Fulko III. názwány Czarnym Hrabia Andegáweński to iest *d' Anjou*, zwyćiężył Eudezyusza Hrábię Blezeńskiego y Kárnuteńskiego to iest *de Blois & de Chartre.*

1018. Bátália Merwetska, nie dáleko Dordraku w Hollándyi gdźie Fryzonowie obywátele nizkiego kráiu, znieśli Woysko Godefryda Xiążęćia Lotáryngii.

1027. Bátália pod Bárledukiem gdzie Konrad II. Cesarz názwany *Saliccus* zbił y trupem położył Eudezyusza Hrabię Számpánii, albo Kámpánii.

1044.

1044. Bátalia ná ktorey Henryk III. Ceſarz Węgrow zwyćięża, y Piotra ná Tron powráca.

1053. Bátalia Benewentſka ná ktorey Robert Gwiſzard Xiąże Apulii y Kálábryi; (ſą te we Włoſzech) znioſł woyſko Leona IX. ktore ſam Papież w oſobie ſwoiey prowádził, y był wzięty w niewolą.

1059. Bâtâlia ná ktorey Bela Hetman zbił Jędrzeia Krola Węgierſkiego. Koło tegoż Roku Kolomanus od Ruśi práwie znieśiony.

1062: Bátalia między Mozą y Wáhal Rzekámi w Niderlańdźie, gdzie Florentius Hrábia Hollandyi, zbił Hrábię *Hermanta de Tujek* Generała Woyſk Stanow zkonfederowanych.

1066. Bâtalia Hâſtingſka ná ktorey Gwilelm názwány zwycięſca, zbił y o śmierc przyprâwił Harálda, ktory był od Anglikow ná Tron podnieśiony, przeciwko teſtámentowi Edwárda Proſtego.

1071. Pierwſza batalia w Káſſel w Niemczech przy Sáxonii gdzie Robert Fryſon uſurpuiąc ſobie Flándryi, zbił Woyſko Filipa I. Krola Fráncyi, ktory ſię ſtáwiał

zá

zá Arnoldem Hrabią Flándryi, iáko ſwoim Wázallem, ten poległ trupem.

1094. Bátalia Spoletáńſka w Umbryi Prowincyi Włoſkiey, ná ktorey Matilda Dziedźiczka Toſkáńſka, Pármy, Plácencyi y tey ziemi ktora ſię teraz názywa *Patrimonium S. Petri*, zwoiowáła Ceſarza Henryka IV. ktory ſię potym podſunął pod Rzym pretext czyniąc do Papieża Urbána II.

1096. Bátalia Kompluteńſka w Kaſtilii nowey w Hiſzpánii, gdzie Piotr I. Krol Fráncyi, Godefryd z Bullionu, y inſze Xiążęta Krzyżaccy znieśli woyſka Sarácenow 450000. piechoty, á iazdy 200900

1099. Bátalia pod Akálonem w Azyi, gdźie Godefryd z Bullionu Krol Jerozolimſki zbił Sárácenow.

1106. Bátalia pod Tinehib-Bre w Normándyi, gdzie Henryk I. Krol Angielſki znioſł Woyſko Roberta, názwánego Krotkobiodrym, Xiążęcia Normándyi, ktory ſię tám w niewolą doſtał.

1139. Bátalia ná polach pod Utiką w Portugálii gdzie Alfons I. zbił pięciu Krolow Maurow.

1150. Druga Bátalia pod Antiochią gdzie

Na-

Naradin Xiąże Alepu, zbił y trupem położył Ráymunda Piktawſkiego Xiążęćiá Antiochii.

1195. Bátalia pod Alarſem bliſko Sierra Morená, w Prowincyi, *de Lamanche* nád Kanałem między Anglią y Fráncyą leżącym gdzie Alfons IX. Krol Káſtylii był zbity, przez Mazamuto Krola Maurow, lub Saracenow.

1195. Woyna od Jędrzeiowá ná 4. mile nad Mozgawą rzeką, gdźie ſkonfederowáni Sendomirſcy, Lubelſcy, Brzeſcy, Mázurowie, y Roman Mściſłáwicz Xiąże Włodźimierſkie, z obu ſtron z wáwą utarczkę mieli, z Mieſzkiem ſtarym, ktorego Syn w oczách Oycowſkich zábity; ſam zginąłby gdyby był Mieſzkiem ſię nie ogłośił, od przeciwney ſtrony Zolnierza, wyprowádzony z Woyſka aby miał wolną ucieczkę.

1205. Bátalia pod Andryanopolem, gdźie Budwin Hrábia Flandryi, obrány Ceſárzem Konſtántynopolitáńſkim był zbity y wzięty w niewolą przez Kálona Xiążęćia Bulgáryi, ktory ich potym w krotce umorzył.

1205. Woyna pod Zawichwoſtem Leſzka

ka Białego, y Konrada, z Románem Xią-
żęciem Ruſkim, ktory gdy dáremnie Lu-
blin obległ przyſzedł w Sendomirſkie,
tam gdy pod nim konia ſtrzáłámi zábi-
to, muśiał ná ſzkapie wiłę przebywáć,
á potym piechotą z ſwoiemi, w ktorych
liczbie nie poznány zábity. Profił ſwego
Włádyki z groźbą o Błogoſłáwieńſtwo
ná tę Woynę. Ale ná nieſłuſzną woy-
nę nie dáne było, miał Roman ſen przed
ſpráwą táki, że máłe ſtádo Czyżow lecą-
cych od Sendomirza więkſzą część wro-
blow zwyciężyło. Co przednieyśi w
Woyſku Romána, zá zły prognoſtyk
wzieli.

1211. Woyna Ruśi, z Kolománem Kro-
lem Węgierſkim, ná ktorey Węgrzy zbi-
ći; naprzod Węgrzy Ruś złupili, z łupem
ſię powrácáli do ſwoiey Ziemi. Ale Wę-
grom Ruś z Polakami záſtąpiwſzy, y łu-
py odebráłá y łupieżcow zbiła.

1212. Bátalia pod Muradatem gdzie Al-
fons IX. Krol Káſtylii zbił Máhometa
Krola Mároku.

1214. Bátalia pod Bowinem między In-
ſułą Fráncyi y Tornakiem czyli *Tournay*
gdzie Filip Auguſt Krol Fráncyi zbił
Ce-

Cesarza Otona IV. Jana Sántarena Krola Angielskiego, Ferránda Portugalskiego Hrábię Flándryi, y Renalda Hrabię Bononii, iegoż Alliantow.

1217. Batalia pod Alkazarem w Portugalii gdźie Portugalczykowie złączeni z Fráncuzámi, Angielczykámi, y Niemcami idącemi do Ziemi Swiętey zbili liczne Woysko Maurow.

1221. Inkursya ná Ruśi od Bálákleia Haná Tatarow Záwołogskich, ten gdy Xiążęta Ruscy woiowáli z sobą, wpadł na Ruś y ią złupił. Lecz potym Ruś z Skirmutem Xiążęciem Litewskim złączona, zbiła Tátárow, tey konfederácyi Litwy, była ta okázya gdy Tátárzy wysłáli do Litwy o Kontrybucye, Litwa Posłom Tátarskim, nos y uszy oberzneła y ták ich odprawiła.

1226. Bátalia we Szląsku, ná ktorey Tátárzy, ktorzy zrábowáli Polskę, zá Bolesłáwa Pudyka zbili Xiążęcia Opolskiego Raćiborskiego Lignickiego, złączonego z Krzyżakámi y Woyskiem Wielkopolskim, z tey Woyny ná znák zwyćięstwa powieźli do Oyczyzny swoiey z zdobyczą 9. worow uszu Chrześciańskich. Ci w krot-

krotce potym znowu ſię do Polſki powrocili, z Leonem y Románem Xiążętámi, y zrábowáli Woiewodztwá Lubelſkie, Krákowſkie, Sándomirſkie, Litwę, ále zbici od Boleſłáwa pod Záwichwoſtem, Roman zábity.

1238. Między Pápieżem y Fryderykiē Ceſarzem, wſzczęły ſię niechęći, Papież chciał go ź Ceſarſtwa złożyć. Fákcya Gwelfow y Gibellinow w káždym práwie mieście byłá, iedni zá Papieżem, drudzy zá Ceſarzem ſtali. Papież Innocentius nádwątlony w śiłách od Ceſarza, do Polſkich Biſkupow przyſłał áby mu ná pomoc piątą część prowentow dáli. Zá to relaxował Wielki Poſt, z niego utrącáiąc dwie Niedziele, co ſię zowie Stárym Mięſopuſtem.

1241. Woyna ná Ruśi gdzie 600000. Tátárow Ruś rábowáli. Przećiwko tym wyſzedł Krol Boleſław, Henryk Wodz Wielkiey Polſki, y inni Xiążęta, y gdy Tátárzy przegráwáć poczeli z nich ieden wypadł z Chorągwią, ná ktorey byłá litera X. á ná ſkoſii, głowá ſtráſzna dym z ſiebie przez czáry y ſztukę diabelſka wypuſzczáiąca: Ktorą przeſtráſzone

Chrześciańſkie partie ſerce ſtráćiły. Henryk pobożny Jádwigi Syn, tám był zábity, poznány między trupámi z ſześciu pálcow u nogi, głowá bowiem byłá ućięta.

1242. Bátália pod Tálleburgiem we Fráncyi w Prowincyi Sántonow álbo *Xaintogne*, gdźie S. Ludwik Krol Fráncuſki znioſł Woyſko Henryka III. Krola Angielſkiego, gdzie ſię znáydował Hugo Czarny, Hrábia Márchii, y Hrábia Luſygnáńſki.

1247. Bátália pod Fránkfortem gdźie Henryk z Turyngii, w ktorey ieſt ſtołeczne Miáſto Erford, nominowány ná Ceſarſtwo, zbił ſwego konkurrenta do teyże godności, Konráda.

1250 Bátalia pod Maſſurem w Egypcie, gdzie Swięty Ludwik Krol Fráncuſki wzięty w niewolą przez Meletiuſza Sale, ktory prowádźił woyſko Sáráceńſkie.

1263. Woyná ná ktorey Bolesław Pudicus zbił Jadzwingow, zbyt w Woynách upornych: tu Wodz ich Kunhat poległ ná plácu: gdy ieſzcze w Bátálii, upárći byli, do reſzty znieſieni. Co ſię ich zoſtáło, przymuſzeni, áby Wiárę Chrześciáńſką przyięli.

1268. Bátália nád Jeziorem Ficińskim, gdźie Károl I. Krol Neapolu, zwoiował y wziął w niewolą Konrádyna Wnuka Cesarza Fryderyka drugiego, y Fryderyka Austryáka, ktorego kazał śiąć ná publicznym plácu w Neapolu.

1278. Bátália pod Wiedniem w Austryi gdźie Rudolf I. Cesarz zbił y zábił Odoákra Krola Czechow.

1279. Tátárzy z strásznym Woyskiem, pod Leszkiem Czarnym wpádli w Polskę, y ią zrábowáli pod Włodźimirzem Miástem Wolynia, ráchowáli zábránych Pánien 20000.

1281. Sicilyiczykowie zmowiwszy się, y dawszy znák we dzwony, niby ná Nieszpory, wszystkich Fráncuzow w pień wycieli ztąd *Siculæ Vesperæ*.

1282. Woyná Leszká Krola Polskiego, z Litwą y Jadzwingámi, ktorzy Woiewodztwo Lubelskie złupili y do Ziemi swoiey odeszli. Lecz Leszek upomniony od S. Micháłá, obiecuiącego zwyćięstwo, w pogoń zá niemi się udał, y między Niemnem y Nárwą rzekámi zniosł do szczętu. Jadzwingowie ktorzy Re-

ligią Chrześciáńſką porzucili, do ſzczętu wybići.
1283. Woyna Leſzka Krola Polſki z Litwą, pod Łukowem, gdzie Polacy przez Spowiedź y Kommunią Swiętą przygotowáni do Bátalii zbili Litwę, Woiewodztwo Sandomirſkie łupiącą.
1285. Bátália pod Rakenſzpurgiem gdzie Węgrzy zbili Woyſko Alberta I. Ceſarza, Ottokara Syna, ktore przyſzło z Opátem Admonteneńſkim przeciwko Janowi Hrábi Geriſyiſkiemu.
1288. Bátália pod Woryngą gdzie Jan Xiąże Brábancyi zwoiował Sigifryda Elektora Kolońſkiego y w niewolą wziął go z Hrábią Geldryi, (tá ieſt w Niderlandzie] y Naſſowa [ta ieſt w Haſſyi)
1288. Dobył Withenes *Xiąże* Litewſki Fortece Karkus nád rzeką Treiderą, w Morze wpadáiącą. tám Magiſter Inflantſkich Káwálerow álbo Krzyżakow, z 1500 ludzi zbity.
1293. Woyna pod Soháczowem, ná ktorey Káźimierz Brát Łokietka zbity od Withena Xiążęcia Litwy, káżdy iego Zołnierz wziął niewolnika 20.
1297. Bátalia pod *Furnes* gdzie Robert Hra-

Hrábia Atrebateńſki albo *d' Artois* ktory prowadził Woyſka Krola Fráncyi Filippa pięknego, zwyćiężył Gwidona Flanderczyka, ktory ſię deklárował Edwárdem pierwſzym Krolem Angielſkim.

1298. Bátalia bliſko Spiry gdzie Adolf z Naſſowu Ceſarz, ktory był złożony z Ceſarſtwa, zbity y zábity od Woyciecha Auſtryáká, ná iego mieyſce obránego Ceſarzem.

1302. Bâtalia pod Kortrákiem to ieſt *Courtray* Miáſtem Flándryi, názwánym oſtrogą złotą gdźie Jan Hrábia Námurku, to ieſt *de Namours* znioſł Woyſko Filippa pięknego Krolá Fráncyi.

1302. Bátalia przy Montie, to ieſt *Mons* Mieście Hánnonu, to ieſt *Hainaut* we Flandryi między Inſułą Francuſką y Duakiem czyli *Douay* Miáſtem Flándryi, gdzie Filip piękny, popráwił potrzebę pod Kortrakiem, y zbił Belgow to ieſt *Les Flamands* czyli Niderlanczykow zoſtáiących pod rządem Gwilielma Juliaceńſkiego, álbo *de Juliers* [Miáſto to ieſt w Niemczech y Xięſtwo) Jana tákże Námurceńſkiego *de Namours*. Roberta Niwerneńſkiego czyli *de Nevers*, y Hrábię Thianu.

1304.

1304. Bátália ná Morzu przy Zyriczy Mieście nádmorſkim w Zelándyi, gdźie Rogerius Lauriacus Admirał Filippa pięknego zbił Flottę Niderlánczykow.

1311. Withenes *Xiąże* Litewſkie zrábował aż po Bronsbergę Pruſy; gdy ſię ná Swięte rzeczy rzucił, od Henryka *de Plock* Sukceſſora Magiſtri Pruſſiæ zbity. Withenes we dwoch tylko uciekł.

1322. Bátalia pod Muldorfem w Báwáryi, gdzie Ludwik Báwárczyk Ceſarz, zwoiował Fryderyka Auſtryáka pięknym názwánego, ſwego konkurrenta.

1325. Wkroczenie w Pruſsy Xiążęce, Włádyſłáwa Łokietka gdzie śiły zwątliwſzy Nieprzyiacielſkie ile był z Litwą iuż złączony. 6000. niewolniká do Polſki wyprowádził.

1326. W Woiewodztwie Mázowieckim Woyná z Krzyzakami, ktorych Włádyſław Łokietek, złączony z Węgrámi, Ruśią y Litwą znioſł dzielnie.

1328. Druga bátália w Kaſſel gdzie Filip Walezyuſz Krol Fráncyi, zbił Belgow ktorzy rebellią podnieśli przeciwko Ludwikowi z Kreſy Hrábiemu Flándryi.

1329. Jan Krol Czeſki z Krzyżakámi złączony, Dobrzynia dobywa.

1330. Krzyżacy Wiſzogrod Nakiel y Ráciąż, Krolowi Polſkiemu odebráli. Lecz potym uſtąpili Dobrzynia przez pákta, przecież páktow nie dotrzymali Władyſłáwowi Łokietkowi Krolowi.

1330. Woyna Władyſława Łokietka Krola Polſki pod Rádzieiowem ná ktorey Krzyżakow zginelo 40. tyſięcy. Połakow zaś 30. z proſtego Zoldu, á 12. z wyżſzego: między niemi zginął Zegota Moráwicki Krákowſki Chriſtinus Oſtrowſki Sandomirſki Chorążowie.

1331 Woyna w Węgrzech, ná ktorey Zygmunt (ktory 20. rázy Turkow porázil) Kroácyą, Dálmácyą podbił, poymawſzy Jana Bána.

1340. Woyna ná Morzu nie dáleko Miáſta Kluzy *Ecluſes* w Belgium między Flottą Filippa Walezyuſza Krola Fráncyi, y drugą Edwárda III. Krola Anglii gdźie Fráncuźi zbici.

1346. Bátália pod Kreſy gdźie Edward III. Krol Angielſki znioſł do ſzczętu woyſko Filippa Wálezyuſza.

1356. Bátalia Piktáwſka czyli *de Poćtiers* gdźie Edwárd Xiąże *de Galles* Angielſki Syn Edwárda III. Krola Anglii, zbił

y wziął

y wziął w niewolą Jana Krola Fráncyi, ktory nie był wſpárty tylko od czwartego Syna, gdy drudzy umknęli ſię.

1364. Bátália Auraceńſka czyli *d' Aurai* w Británnii, gdźie Bertrand Gweſklińſki, z Hrábią Antiſiodoru, czyli *d' Auxerre*, ktore to Miáſto ieſt w Burgundyi we Fráncyi, gdźie Generałowie Károla V. Krola Fráncyi zbili woyſko Károla Bleześkiego czyli *de Blois* złożone z Anglikow y Brytánow.

1364. Bátália pod Koſzerellą, gdźieBertránd Gweſklińſki zbił Jana Gráilli, ktory prowádźił woyſko Angielſkie y Náwárſkie.

1367. Bátália pod Náſzárą, gdźie Edwárd Xiąże *de Galles*, ktory utrzymywał pártyą Don Piotra Krola Káſtilii zbił Hrábię Tráſtámárſkiego, ktory miał kommendę nád Káſtilińczykámi idącemi zá ſtroną Henryka.

1369. Bátália pod Montielem gdzie Hēryk Tráſtamarſki, zbił y zábił Don Piotra okrutnego, wſpárty śiłámi Bertránda z Gweſkliny y woyſkiem Fráncuſkim. Hēryk obrány od Hiſzpánow Krolem.

1382. Bátália pod Roſebeką między

Yprem y Kortrakiem w Flándryi, gdźie Károl VI. Krol Fráncii, zbił Belgow rebellizuiących przeciwko Ludwikowi z Mali swemu Xiążęciu.

1385. Bátália pod Allubarottem w Portugalii; gdzie Jan pierwszy Syn náturálny Krola Ferdynánda zbił Henryka I. Krola Káſtilii, ktory sobie poślubił Beatrykę prawdziwą dźiedźiczkę Tronu.

1386. Bátália pod Sempách nie dáleko Lucerny Miáſta w Lombárdyi w Xięſtwie Pedemontskim czyli Piemontskim nád rzeką Pele, gdźie Szwáycárowie zbili y zábili Leopolda Xiążęcia Auſtryáckiego názwánego, pięknym Zołnierzem.

1396. Bátália pod Nikopolem gdźie Baiazet I. Sułtan Turkow, zniosł Zygmunta Krola Węgrow, ktory potym był obrány Cesarzem.

1401. Bátalia pod Angoliką w Azyi mnieyszey gdźie Támerlan Wodz Tátarow, zwoiował woysko tryumfuiące Báiazeta I. Cesarza Turkow y wźiął go w niewolą.

1411. Bátalia pod Rupeśikką, czyli *Rupechechе* nad rzeką Garigliano, w Krolestwie Neapolitáńskim, gdźie Ludwik Xiąże

że Andegáweńſki czyli *d' Anjou*, zwoiował Lancelota ſwego kompetytora do Kroleſtwa Neápolitáńſkiego.

1415. Bátália pod Azinkurem gdźie Henryk V. Krol Angielſki, zbił woyſko Károla VI. Krola Fráncuſkiego, ktory do deſperackiey potyczki przyprowádził Henryka. Xiążęta Alenſonu, Lotaringii, Báru, Brábáncyi, Niwernu, y Koneſtabla, to ieſt wiecznego Woyſk Márſzałka, z Albertu, Boucicaulta álbo Buſikolta, Márſzałka y Admirała Dampiere, ná plácu położył.

1415. Bátalia, ná ktorey Zygmunta Krola Węgrow woyſko, było zbite od Włochow.

1421. Bátalia pod Bellijokiem czyli *de Bauje*, w Andegawie, we Fráncyi; gdźie Jan Hrábia Bukanu, Jan Stuard Szkot, y Márſzałek Fayetty, ktory miał kommendę nád Fráncuzámi, zbił Xiążęćia Klárencyi czyli *de Clarence* Brátá Henryka V. Krola Angielſkiego.

1422. Bátalia ná ktorey Jan Ziſka Generał Huſſitow Czeſkich zbił Zygmunta Ceſarza y nie chćiał go wźiąć w niewolą.

1424. Batalia pod Wernolium w Norman-

mándyi, gdzie Xiąże Bofortſkl, Regent Kroleſtwa, wtenczas kiedy Angielczykowie intereſs czynili ſobie do Fráncyi, zbił Woyſka Károla VII. Krola Francyi.

1431. Bátalia Gránátenſka gdźie Jan drugi, Krol Káſtilii, zbił Woyſko Máchometa Sceve to ieſt Mánka Krola Maurow.

1435. Bátália Morſka nie dáleko Inſuły *Poace*, álbo Purnexowey, gdźie Renat Andegaweńſki Krol Neapolu zbił y ſchwytał Alfonſa V. nazwánego *Magnanimus* Krola Arágonii.

1441. Bátália pod Miáſtem S. Emeryka w Tranſylwanii, gdźie Korwinus Hunniades, wyćiął 20000. Turkow, ſwoich 3000 ſtráciwſzy.

1442. Bátália w Węgrzech, ná ktorey Korwinus Hunniades máiąc ſwoich 15000 zbił Turkow 80000 pod Báſzą Baſſeyſzen

1443. Bátalia ná ktorey tenże Hunniades Báſzę Anátolii zwoiował, Turkow 3000. wyćiąwſzy, A w Mácedonii zbiwſzy Tureckie Woyſko poimał Kárámbeiuſza Báſzę.

1445. Pod Sáwą tenże Hunniades podſzedłſzy nieprzyiaćioł, Woyſko Tureckie zbiia.

1445. Jan Korwinus, Austryą, Styrią, Kárintią, Kárniole, z wielką Miast szkodą splądrował.

1448. Bátalia pod Kássowią álbo Koszycámi w Prowincyi Serbow albo Serwii gdźie Jan Hunniad Krol Węgierski attakował Oboz Turkow pod Amuratem II. y Máchometem II. to iest Oycem y Synem, Hunniadesowi po dwá rázy nie szczęściło się, trzeći raz wygrał, ále końca nie dotrzymał.

1488. Bátália pod Miástem Alberia w Kormier między Filicirą to iest *Fougere* y Rhedonią czyli *Rennes* Miástami Britannii we Fráncyi; gdźie Ludwik Trimulski Generał Woysk Károla VIII. zbił y poimał Xiążęcia Aureliańskiego, potym Krola Fráncyi y Hrabię Nassowskiego.

1489. Bátália ná Ruśi z Tátárami, ći podźieleni ná dwie częśći, w iedney 15000 w drugiey 10000 rábowáli Ruś, Jassyr zábierali, przećiwko ktorym Jan Albert Syn Káźimierza posłány, z Káwaleryą lekką złączywszy się z Szlachtą Ruską, zniosł naprzod 15000, potym 10000, ták że żaden się nie został. A Szláchta zmordowała się łby ućinaiąc.

1490.

1490. Woyna przez ktorą Maximilian Cesarz przez oblężenie odbiera Wesprym y Albam Regalem.

1492. Bátalia w Kroácyi y pod Belgradem gdźie Turcy zwyciężeni.

1493. Klęska straszna ná Ruśi od Tátárow ktorży zá Jana Alberta cáły Wołyń zrábowáli, wielkim tyráństwem y zdźierstwem nápełnili, Przemyśl, Járosław, y insze Miásta; y z sobą Jassyru wyprowádźili ludźi wszelkiey płći więcey niżeli 100000. ták dálece że temi y innemi ludzmi inszych czásow zábránemi nápełnili, cáłą Trácyą, Tátarską Ziemię y owszē cáłą Azyą.

1494. Bátália pod Belgradem, gdźie Turcy od Kinisiusza odpędzeni od oblężenia Belgrádu; á Maćiey Krol Węgierski Zrebernik, kruszczámi Srebrnemi sławne mieysce sobie podbiia.

1495. Bátalia pod Fornuą nie dáleko Plácencyi, gdźie Karol VIII. Krol Fráncyi, będąc przytomny w Woysku, z máłą swoich garstką, zbił Woyska Xiążąt Włoskich zkolligowánych, prowádzone przez Margrabię Mántuańskiego y Hrábię Káiaskiego.

1503.

1503. Bátalia pod Cerignolą w Abružu gdźie Gonſalvus Kordubeńſki, to ieſt *de Cordoiie* názwány Wielkim Kápitánem, zbił oſtátnim razem Fráncuzow y trupem położył Xiążęcia Nemurſkiego ktory miał tam kommendę.

1509. Bátália pod *Giera d' adde* czyli *Ai. gnadelem*, gdźie Ludwik XII. Krol Francyi, zwoiował, w Woyſku ſam będąc, Wenetow: Alwian tám był zábity.

1512. Bátália pod Ráwenną gdźie Gaſton Fuxeńſki, to ieſt *de Foix*, zwoiował Woyſka Xiążąt Włoſkich zkolligowánych przećiw Ludwikowi XII. Krolowi Fráncyi, Kárdynał *de Medicis*, Poſeł Papieža Juliuſza II. Márgrábia Pizauryiſki, y Piotr Náwarſki, wźięći w niewolą. Gaſton tam był zábity máiąc lat 22. że ſię nie uważnie pomknął z garſtką ludźi, ná zmocnienie zadniey ſtražy.

1513. Bátalia pod Flodonem, lub Tyllą w Anglii, gdźie Jakub IV. Krol Szkocki, był zábity z 8 tyſiącami ſwoich.

1513. Bátalia w Nawarze gdźie Szwaycarowie zbili Woyſko Ludwika XII. Krola Francyi, prowádzone przez Ludwika Trymulſkiego y Jakuba Trywulſa.

1514.

1514. Bátalia w dźień Narodzenia Nay:
Pánny pod Orſzą w Litwie nie daleko
Niepru, gdźie Zygmunt krol polſki, z He-
tmánami Wielkiemi Swirczowſkim Ko-
ronnym y Oſtrogſkim Litewſkim, máią-
cy 30000. Woyſka, zbił Moſkwy 80000
z ktorych 40000. trupem położył, wźiął
w niewolą 10. Generałow, 17. Pánow Pro-
wincyalnych, 2000. Szláchetnych Moſka-
low, ſwoich nie ſtráćiwſzy 400. ná pla-
cu, y poſłał do Xiążąt Chrześćiańſkich
14. Xiążąt Moſkiewſkich, ná koniách bia-
łych, oznaymuiąc o zwycięſtwie. Oká-
zya záś tey Woyny tá byłá, choc nie-
co wykroczę z intencyi moiey. Roku
1512. Zygmunt Krol Polſki, záślubił Bár-
barę Stárośćiankę Spiſką. Czym ura-
żony Maximilian Ceſarz, ſzukał zemſty,
y że ná Woynę Swiętą zmawiali ſię w
tenczas Xiążęta Niemieccy, ználazłſzy
pretext, iż Káwalerow Teutońſkich krol
z Prus, ktore oni ośiągnęli łożeniem ży-
ćia ſwego, wypędzał; námowił Bazyle-
go Cara Moſkiewſkiego, aby wpadł w
Litwę y ią rábował, przećiwko Paktom
záwartym Polſki z Moſkwą; ná to nie
daiąc ſukkurſu Carowi, tylko ludźi bie-
głych

głych w odlewaniu harmat; ktorzy 300. harmat odlali. Z temi Car, (wielkie rabunki w Litwie uczyniwſzy,) obległ Smoleńſko, ktorego że mocno Kom̃endant bronił, zdeſperowawſzy o dobyćiu, odſtąpił, y potym Litwę przy okrućieńſtwie złupił. Glińſki Polak wyperſwadował Cárowi, áby do oblężenia Smoleńſka znowu ſię powroćił, ktorego gdy ſtraſznie, lecz dármo, attakuie, Glińſki Kommendanta námowił, aby poddał Fortecę, obiecuiąc nadgrodę od Cara, á prezentuiąc, że żadney nadźiei ſukkurſu nie máſz. Na danie odporu Carowi, ſkłada Seym w Rádomiu Zygmunt III. Roku 1513. á potym dowiedźiawſzy ſię o powodzeniu Cara w Litwie, w Wrześniu poiechał do Wilna, gdźie rádę z Pánami Litewſkiemi uczyniwſzy, zebrał nowego rekrutu piechoty 10000. a iazdy 2000. y z Wilna z Artilleryą y Woyſkiem pobiegł attakować Cara, ktory Woyſko ſwoie zćiągnął pod Smoleńſko; áby tymżę ſpoſobem Zygmunt nie odebrał Fortecy, ktory ſię iemu nadał. Tam Car Garnizon mocny oſadźiwſzy poſzedł ſam łupić Litwę, y pomknął

knął się áż po rzekę Bereźinę w Woiewodztwie Mińskim leżącą, zárazteż tam przybył Zygmunt; Moskal cofnął się ku Orszy nie dáleko Niepru. Zygmunt bez przeszkody przeszedł Berezinę, y Oboz nád nią położył pod Boryssowem, dobrze się okopawszy, áby ieśliby fortuna kazáła, mieli się niedobitki, gdźie sálwowáć. Swego zaś Woyska 30000. wysłał ku Cárowi. Cár máiący Woyska 80000. iáko mowił, że ná Polakow szábli nie dobędę, ále ich iák bydło do Moskwy popędzę, tak uczynił, y pozwolił áby wolno Niepr przeszli, by Polakow ogárnął y iák trzodę ná swoie Páństwo zágnał, y z tey intencyi od rzeki ná 1000 krokow umknął, áby im dał wolną przez rzekę przeprawę pod Orszą. Car Moskiewski był w tenczas w Smoleńsku o trzy mile od Woyska gdźie dowiedźiawszy się o máłości Woyska Polskiego, Litewskie Woiewodztwa podźielił ná Generałow swoich, rozdáiąc káżdemu ná piśmie przywileie. Lecz Polacy dowiedziawszy się że ich biczámi chce Car ná Moskwę zágnać rozgniewáni, gotowáli się do potrzeby, y ná dwie częśći podzie-

lili ſię, iedná byla pod Buláwą Swirczow-
ſkiego, druga pod Oſtrogſkiego. Ci He-
tmáni po rádźie mianey uczynili Moſt
ná rzece y Artilleryą przeprowádźili.
Uſzykowawſzy ſię do Bátálii Swirczow-
ſki, wybrał 800. iázdy y kazał ſię loko-
wać w leśie, z Boku Woyſka Moſkiew-
ſkiego, tym końcem áby gdy ſię zmie-
ſza Nieprzyiaćiel z wielkim háłáſem, nań
z boku uderzyło. Polacy ná práwym
Litwá ná lewym ſkrzydle uſzykowáni,
piechota cáła we ſrzodku, Woyna wſzczę-
łá ſię o trzeciey godźinie. Pierwśi Po-
lacy z wielką śiłą uderzyli ná Woyſko,
iuż ich łamiąc, iuż od nich przełomane-
mi będąc, nákoniec dobywſzy śił, ich
popędźili. Z drugiey ſtrony Oſtrogſki
z Litwą, z wielką żwáwośćią náćierał
y mordował Moſkalow. Ná plácu Pol-
ſkiego Woyſka był wezgorek, ná ktory
zátoczonemi hármátami, ráźili ciężko
odwod, ktory gdy mieſzáć ſię y ućiekać
począł, *Korpus* ſame záczęło bráć ſię do
ucieczki. A tym czáſem záſadzeni 800.
konnych, uderzyli z boku ná Moſkwę,
ktora pomieſzána, ſtráſzną rzeź z ſiebie
uczyniła, áż Niepr krwią ſię záfarbował.

1514.

1514. Bátalia pod Zalderáną nie dáleko Ekbátánow, czyli Tauris w Medii, w Azyi: gdzie Selim I. Sułtan zbił Iſmaela Sophi Perſkiego.
1515. Bátalia pod Marignanem w Mediolánie: gdźie Fránciſzek I. Krol Fráncuſki, ſam zwoiował Szwáycarow, y ſam noc cáłą ná Lawecie hármatnym przeſpał.
1516. Bátalia pod Alepem gdźie Selim I. zwoiował Kampſona, Sułtana Egyptu, ktory był uduſzony máiąc lat 77. przez Zołnierza ktory ućiekł.
1516. Klęſka wielka w Polſzcze od Tátarow. Zygmunt Krol Polſki, gotuiąc ſię ná Woynę przeciwko Moſkwie, y chcąc ubeſpieczyć Podole y Ruś od inkurſyi zwyczáyney Tatarow, dał znaczne pieniądze Medlingerowi, Hánowi Tátárſkiemu, áby y Polſkim kráiom dał pokoy y w Moſkwę poſzedł. Co Han obiecał y poprzyſiągł. Lecz ſkoro odebrał pieniądze, we 300000 koni, miáſto Moſkwy wpadł w Kroleſtwo Polſkie, y rozłożył ſię pod Łuckiem, zkąd ſobie ledwo czwartą część zoſtáwiwſzy, podźielił ná 4. częśći Woyſko, ktore aż Woiewodztwo Bełzkie, Ruſkie, y Lubelſkie zrábo-

wálo, ſtrách ſwoy áż do Węgier poſyłáiąc; ponieważ rábowáli, palili, gwałcili Niewiáſty; wſzyſtkie bydła Mężow, Meżátki y Pánny, w-zdobyczy z ſobą zábráli, ſtárych y młodych, ktorzy iść nie mogli, zábiiáiąc, ták że w tenczas ná 500000 Jaſſyru z ſobą wyprowádźili. W tenczas Zygmunt był w Litwie, z kąd ſukkurſu dáć nie mogł, poſłał iednák do Hána ze ſkárgą, ktory tym ſię exkuzował, że áni ludźi ſwoich, áni dzieći w tym utrzymáć nie mogł, y znowu przymierze odnowił z Zygmuntem: w láto wſzedł do Moſkwy, zkąd, wiele bydła y ludźi zábrał.

1521. Solimanus, Selima Syn, Ceſarz Turecki, obległ Belgrad w Węgrzech, y ten opuſzczony od wſzyſtkich Chrześciáńſkich Xiążąt, dobył: Opuſzczenie te z tąd poſzło, kiedy Selimus Ceſarz Turecki, Mamalukow Páńſtwo podbił, cáły Egypt odebrał, Chrześciáńſtwo obawiáło ſię od niego ſobie, á oſobliwie Węgrom, iáko zaſłonie od Turczyna. Leo X. Papież áby temu zábiegł, przez Posły do zgody między ſobą y do zmowy ná Turczyna wſzyſtkich Chrześciańſkich Xią-

Xiążąt ćiągnął y ſpráwił iż ſię náto zgodźili, to ieſt áby Ceſarz Rzymſki Maximilianus z Niemcami, Węgrami, Polakami, ná Konſtántinopol uderzył. Krol Fráncuſki z Helvetámi, Venetámi, y Włoſkiemi Xiążętámi Grecyą attákowáli: A zaś Hiſzpáńſki, Luſitańſki y Angielſki Krolowie 200. Okrętámi y 100 Gálerami od Páp ieża wygotowánemi Konſtántynopol tákze infeſtowáli. Ztąd że pieniądze ná Woynie iák cięćiwa do łuku potrzebne. Jubileuſz po całym Chrześciáńſtwie nákazany, tym, ktorzyby ſami nie mogąc, pieniądzámi ná tę Woynę przykłádáli ſię, ktora funkcya Oycom S. Fránciſzka nádána. Zá inſtyktem Czártowſkim naprzod przez emulácyą, potym przez złość tey expedycyi począł przeſzkadzać Luter. *Mowił on iż lepiey bydź pod Turczynem niekrzczonym aniżeli krzczonym Turczynem* to ieſt Ceſarzem Rzymſkim, tákże przećiwko edyktowi Károla. *Roſtropnieyſzy ieſt y ſprawiedliwſzy Ceſarz Turecki, niżeli Chrzesciańſki*, y dla tego poſpolſtwo upominał, áby bárdźiey przećiwko temu, broń podnieśli, niżeli nákłády ná Woynę Turecką dawali, y dla

te-

tego kiedy poſpolſtwo mieſzał, ná ſwoich Kazaniách, y przeciwko Ceſarzowi Xiążąt zápalał, expedycyá do ſkutku nie przyſzła, á tym czáſem Belgrad od Turkow wzięty.

1522. Odebrał Rodum Inſułę Chrześciánom, Soliman, Ceſarz Turecki, choć iey Káwalerowie Jerozolimſcy pod Miſtrzem Gwilelmem Vilareten Fráncuzem przez 6. Mieſięcy potężnie bronili, gdy Xiążęta Chrześciańſcy domowemi Woynámi z okázyi Lutra ruynowáli ſię, y ſukkurſu dáć nie mogli.

1523. Bátalia pod Miaſteczkiem Biboką, bliſko Mediolanu, gdźie Márgrábia Pizauru y Proſper Kolumna, Generałowie Károla V. zbili Márſzałka Lautreceńſkiego, y Márſzałka Leſkuńſkiego Bráci, prowádzących Mediolańſkie Woyſko, záſtáwiáiąc ſię zá Fránciſzkiem I.

1524. Bátalia w Węgrzech z Solimanem Ceſarzem Tureckim, ná ktorey Ludwik drugi Krol Węgierſki z wielą Pánámi y Kápłánámi z okázyi Lutrow zginął. Albowiem gdy ten Krol, widząc wielkie zámieſzánia, z nowey Sekty w Niemczech, kazał żywo palić tych, ktorzy-

rzyby Luterſką ſektę przyięli; ná Seymie Peſtáńſkim, (ponieważ Xiążeczkami Lutra iuż byli popſući Węgrzy] wielu ſię z Pánow oderwáło, ktorzy Seym ſwoy w Hałwánınie złożyli, gdźie wiele przećiwko Krolowi y Rzeczypoſpolitey złych poſtánowienia poczynili, A gdy Turczyn wſzedł w Węgierſkie Kroleſtwo, Ludwik ledwo námowił, áby Synowie Oyczyzny broń przeciw Turkowi podnieśli, y chociaż ći ſwędem Luterſkim zárażeni, ſkupili ſię, nie chcieli iednák z Krolem ſię złączyć, muśiał Krol do nich przyſtąpić; táka to wiára, ktora pychę gruntuie w ſercu. Y przeto iako iednego ſerca nie mieli, ták też zginąć od Turkow muśieli.

1525. Bátalia pod Pádwą gdźie Fránćiſzek pierwſzy wpadł w niewolą, z wielką liczbą Pánow. Lanoi kazał ich záprowádźić do Mádrytu.

1526. Bátalia pod Mohat gdźie Soliman II. Sułtan Turkow zbił y trupem położył Ludwika oſtátniego Krola Węgrow y Czechow máiącego lat 22.

1527. Po śmierći Ludwika Jan Zapolſki y Ferdynand I, Auſtryak o Krole-

ſtwo

ſtwo Węgierſkie częſto woiuią. Jan uſtáwicznie Turkow ná pomoc wzywáiąc, ten śiłami ſwemi odpor dáiąc. Tego iednák roku Solimanus Budę odbiera Ferdynandowi y dáie Janowi.

1527. Bátalia Xięcia Oſtrogſkiego z Tátarami, ktorzy we 26000 wpadłſzy na Ruś y w Litwę, áż do Pińſka wſzyſtko zrábowáli, wśie palili ludźi zábieráli: tych Xiąże z Szláchtą zebráną, świtem nápadł, kiedy konie ná paſzę puścili, y wſpomożony od Bráńcow, wſzyſtkich wybił, okrom 700. wziętych w niewolą y Krolowi poſłánych. Tám 40000 Chrześcian Polſkich z ręku Tátarſkich oſwobodźił.

1527 Sprawa Ferdynánda I. Auſtryaka ktory Janowi Zapolſkiemu, y Turkom, Budę Fortecę odebrał.

1529. Spráwa Turczyna, ktory Wideń obległ, y ſtráćiwſzy wiele tyſięcy ſwoich, bez ſkutku odſtąpił.

1540. Bátalia pod Ceriſolem w Piemōcie gdźie Fránćiſzek Burbończyk Xiąże Andegaweńſki, lat máiąc 25. zbił Márgrabię Gaſtu, ktory miał kommendę nád Woyſkiem Hiſzpańſkim.

1549. Bátalia pod Mulbergiem nád rzeką Elbą, gdźie Károl V. Cesarz zbił w Osobie swoiey Woysko Protestantow, albo Luterskie. Kurfirstrz Sáski Fryderyk, głowa tey partyi wźięty w niewolą od Łukasza Josy pod Generałem Piotrem Bakiem Węgrzynem.

1553. Bátalia pod Esfekiem w Węgrzech, gdźie Turcy zbili Woysko Ferdynánda I. Krola Rzymskiego, Bráta, Cesarza Karola V.

1554. Bátalia pod Márcianem, gdźie Jan Jakub *de Medicis* Márgrábia Márygnáski, Generał Woysk Karola V. zbił Fráncuzow prowádzonych od Piotra Slrozzi.

1554. Bátalia pod Ránti gdźie Francifzek Xiążę Gwiseńskie, ktory prowadźił przednią straż, Woyska Henryka II. Krola Fráncyi, zbił część Woyska Cesarza Károla V. ktory szedł ná sukkurs pod Ranti.

1557. Bátalia pod Miástem Pikardii, Swiętego Quentina, gdźie Emmanuel Filibert Xiążę Sabaudyi, Rządca Niderlandu, czyli Belgium niskiego zbił Woysko Henryká II. Krola Fráncyi, prowadzone przez wiecznego Generała Montmoransa.

1557. Bátalia w Węgrzech pod S. Heleną, ná ktorey Jan Lenchowicz, y Jan Alapi, zbili Tureckie Woyſko.

1558. Bátalia pod Grawelinem, gdzie Lamoral, názwany Wielkim, Hrábia F. gmontu Generał Woyſk Filippa II. Krola Hiſzpánii zbił woyſko Henryka II. prowadzone od Márſzałka Termeſkiego, ktory tam był wźięty w niewolą.

1558. Bátalia pod Zikzą, gdźie Turczyn zwyćiężony od Ceſarſkich.

1564. Jan Zapolſkiego Syn, po śmierći Fryderyka I. Auſtryaka, záćiągnąwſzy Turkow, Szákmáryn y inſze Fortece podbiia w Kroleſtwie Węgierſkim. Lecz Ceſarſcy Tokay y Szákmaryn w Roku 1565 odbieraią á Szádiar w Roku 1566.

1567. Bátalia pod S. Dyonizym gdźie Marſzałek Woyſk wieczny to ieſt *Conetable*, Anna Montmoranſy, ſtrąćił z imprezy Woyſko Hugonotow, prowadzone przez Ludwiká Burbońſkiego Xiążęcia Kondeuſza, y przez Admirała Koligni. Tam Mormoráńſy od ran umarł.

1568. Bátalia pod Gemingen we Tyrſu nád rzeką Ems gdźie Xiąże Alby Rządca Niderlandu, niſkiego kráiu Kátolickie-

lickiego, zbił Woyſko Proteſtántow, prowádzone przez Ludwiká z Haſſova, Bráta Gwilelma Xiążęćia Arauſiiſkiego to ieſt *d' Orange*.

1569, Bátaliá pod Zárnokiem, w Santonách to ieſt *Xaintogne*, gdźie Xiąże Andegaweńſki zbił Woyſko Hugonotow, prowádzone przez Xiążęćia Kondeuſza, ktory tám był zábity od Monteſkiego.

1569. Bátalia pod Montkonturem, gdźie Henryk Xiąże Andegáweńſki, potym Krol Fráncyi, zbił Admirała Koligni, ktory prowádźił pártyą Woyſka Hugonotow.

1571. Bátalia pod Lepanto, ná Morzu, gdźie Jan Auſtryak Syn náturálny, Ceſarza Karola V. prowádząc okręty Piuſa V. Papieża Filipa II. Krola Hiſzpánii, y Rzeczy-poſpolitey Weneckiey to ieſt *de Venise*, Malty y Genueńczykow, zbił potęgę Morſką Ceſarza Tureckiego Otomána.

1572. Bátalia zá Tybiſkiem gdźie Węgrzy zbili Grzegorza Kárachońdiuſza, ſektą Ariana, podle urodzonego, wſzczynáiącego tumulty.

1673. Bátalia w Węgrzech, na ktorey, Ke-

Keglevich, Alapi zbili Gubetiuſa Wodzą dźieśięciu tyſięcy chłopow, przez Luterſką ſektę zbuntowánych.

1574. Bátalia pod Brucerą, w Moocx, nie dáleko Nimegi, gdzie Sanchius Davilla, Generał Woyſk Hiſzpáńſkich, zbił y zábił Hrábiow Ludwika, y Henryka Naſſawſkiego, y Krzyſztofa Xiążęcia *Palatina*, Generałow Prowincyi zfederowánych.

1578. Bátalia pod Alkaſarem w Affryce, gdźie Sebaſtyan Krol Portugalii álbo Luſitanii, był zbity y zábity przez Maurow

1579. Spráwa pod Polottą w Moſkwie gdźie Stefan Bátory obległ te Fortece bárdzo ſilno broniącą ſię. Ktora ſię przez kápitulacyą poddáła, zá wolą Gárnizonu y Mieſzczan choć ná to nie zezwalał Biſkup y Kommendant, y ná kápitulacyą nie podpiſał ſię. Po obięciu Fortecy Biſkup y Kommendant, z Cerkwi wźięci, do ktorey ućiekli ſię y pod ſtraż dani Podſkárbiemu Litewſkiemu. W tym Mieście ználezli zwyćięſcy wielkie znáki okrućieńſtwa, gdźie widźieli ſwoich Polakow, iednych w puł rozdártych drugich z związánemi w tył rękámi do po-

lo-

łowy zwárzonych w wielkich kotłách, drugich w puł przećiętych, innych ze wnętrznośćiámi wypuſzczonemi, co Polacy obaczywſzy chćieli Moſkwe wyćiąc lecz Krol im dla dotrzymánia Wiáry nie pozwolił, lecz im dał pewny konwoy ná mieyſce náznáczone.

1580. Bátalia pod Alkántárą, gdźie Ferdynand z Toledu Xiąże Alby Generał Woyſk Filippa II. Krola Hiſzpánii, zbił Don Antoniego Portugálczyka, Przeora Krátońſkiego, ktory ſię kazał obwieśić Krolem Portugálii.

1581. Bátalia y rożne ſpráwy woienne w Moſkwie Stefana Bátorego Krola Polſkiego, przez ktore Car Moſkwy przymuſzony prośić o pokoy w te kondycye ktore mu nie pozwolone. Car ućiekł ſię do Mediacyi Papieża, obiecuiąc że odſzczepieńſtwo porzućiwſzy przyſtąpi do Wiáry Kátolickiey. Papież wyſłał ſwego Poſłá Antoniego Poſſevina è Societate JESU, ktory ſpráwił u Bátorego, armiſtitium na 10. lat, powrácaiąc wſzyſtko co podbił w Moſkwie, a odbieráiąc wſzyſtko co Cár trzymał w Inflantách, álbo *Livonii* lecz Cára obietnice były obłudne. 1582.

1582. Bátalia Morſka przy Inſułach Terſerách gdźie Márgrábia Sancrucius General Woyſka Filippa II. zbił Woyſko Portugálſkie y Fráncuſkie. Strozzi tám był zábity.

1586. Spráwa buntownicza w ſamey Rydze, Polacy dla związku większego miłośći, y uchronienia ſię rábunkow Kozáckich wprowádźili w Ruś cáłą Kálendarz Grzegorza XIII. Unią y Ceremonie Greckie ná Łaćińſkie odmienić chcieli. Im ná to nálegáli bárdźiey Pánowie, tym ſię bárdźiey Ruś odgrażała. Rządca Rygi kazał, áby S. Národzenia Pańſkiego, według Nowego Kálendarza obchodzono, y do więźienia niektorych w tym przećiwnych ex Collegio, kazał wtrąćić. Lutrzy, ktorzy też nie zewſzyſtkim przyimuią Kálendarz Grzegorza wzbudźili Pospolſtwo przećiw Kátolikom Rzymſkim, oſobliwie przećiwko Jezuitom, ktorych tam Stefan Bátory wprowadźił R. 1582. nádaiąc prowenta y Kośćioł do Kápituły należące z iey konſenſem. Dom Proboſzcza Rygi, y Rządcy, Poſpolſtwo z ziemią zrownało: kilku Senatorow do więźienia wtrąćiło, y nie ſpodźiewáiąc ſię od-

odpuſzczenia ták wielkiego oczywiście grzechu, pod protekcyą Pánow Luterſkich poddáło ſię: przez co Luterya w Rydze ſię wkorzeniła.

1587. Bátalia pod Huſtem w Węgierſkim Króleſtwie, gdźie Lazarz Szwendius zbił 10000. Turkow a w przeſzłym Roku 1586. Turcy rábuiący Węgrow byli znieśieni od Jerzego Zrinniuſa.

1587. Bátalia pod Kortrakiem álbo *Courtray* gdźie Henryk Wielki, ktory tam nie był tylko Krolem Náwarry, zbił woyſko Henryká III. Krola Francyi, ktore przywodźił Xiąże Zojiſy.

1588. Bátália gdźie Maximilian Arcy-Xiąże Auſtryi Brát Rudolfa Ceſarza, wźięty w niewolą, przez Zygmunta, Krola Szwedzkiego, z ktorym woiował o Koronę Polſką.

1589. Bátalia pod Arkes, nie dáleko Douppy, gdźie Henryk Wielki, zbił Woyſko konfederatow, prowádzone od Xiążęćia Meduany, czyli *de Mayence* we Fráncyi leżącey.

1589. Bátalia w Węgrzech ná ktorey Sidiſmund Rákoczy, Stároſta Agrieńſki, zbił Turkow 25000.

1590. Bátalia pod Ibreą czyli *Iuri* Miástem Normándyi gdźie Henryk Wielki zbił całą potęgę zkonfederowanych, ktore prowádźili Xiążęta Meduany, Nemorozu czyli *de Nemours*, Albamali czyli *d' Aumale*, Edmontu álbo Egmontu Miásta w Hollandyi, Xiąże z tych ostátni tám poległ.

1591. Bátalia pod Pontcharrą álbo Pontszurą, gdźie Xiąże Lisdegerskie, zbił woysko Emmanuela Károla Sabauda, prowádzone przez Amadeusza Bráta iego będkárta.

1593. Bátalia pod Listekiem w Węgierskim Krolestwie gdźie Turkow 22. tysiące położono trupem.

1593. Bátalia w Węgrzech z Turkámi ktorzy od Pálfiego, Nádasdy, Hárdecego, zbići 10000. ná plácu zostáwiwszy.

1594. Spawa Węgrow z Turkami, ktorą Neograd osadzony Turkami dobyli, dokąd gdy Turcy szli ná sukkurs, od Ziessenpachiusa pod Hatwanem zniesieni.

1594. Spráwa z Turkami woienna, w Węgrzech ná ktorey Mansfeld dwá rázy sukkurs Turecki poráźiwszy, Strigon, Wissegrad, Wácyą odebrał, y Hatwan Turkom wźięty w Węgrzech.

1595. Bátalia pod Durlandarem, *de Durlans* gdźie Hrábia Tuentſki Rządca Niderlándu niſkiego, zbił Woyſko Fráncuſkie prowádzone przez Hrábię S. Poluſa, Xiążęcia Bullionu, y Admirała Wilárſkiego.

1600. Bátalia pod Neuportem w Anglii gdzie Hrábia Maurycy zbił Arcy-Xiążęcia Alberta, Naywyżſzego Pána *Belgium.* álbo Niderlándu Niſkiego.

1601. Spráwa w Węgrzech, gdźie po zbiciu Turkow *Alba Regalis* odebrána od Węgrow.

1603. Bátalia w Tránſylwánii gdźie Moyſeſz Sicilyiczyk Arianus przybrawſzy Turkow ná pomoc, rebellią wſzczynáiący, od Ceſarſkich zbity y zábity.

1604. Bátália w Węgrzech, ná ktorey Stefan Bokſkaius pod pretextem utrzymánia nowey Religii, cáłe wyżſze Węgry otrzymuie, z Turkámi y Tátarami ruynuie Páńſtwo, ugániąiąc ſię z Ceſarſkiemi.

1608. Rebellia w Tranſylwanii Haydonow Węgrow Auſtryakow y Morawow, ſekty Luterſkiey, przeciwko Rudolfowi Ceſarzowi, ktorzy w Pozonium

ná Seymie Maćieia Arcy-Xiążęćia Auſtryackiego Krolem Węgrow czynią, z tą kondycyą, áby im dopuścił wolnego ich wiáry pomnożenia.

1612. Rożne ſpráwy Woienne w Tranſylwánii, między Gábryelem Bátorym, Jędrzeiem Geczym y Gábryelem Betlemem, certuiącemi o Páńſtwo Tranſylwánii. Pośledniemu Turczyn przyſądźił te Páńſtwo, tylko mu z niego Lippy pozwoliwſzy, á ſam zábrawſzy w niewolą 16000. Chrześćian.

1614. Spráwa Kozakow w Turczech, ktorzy puśćiwſzy ſię Morzem Czarnym, dobyli Synopy Miaſta, y ſtrách rzućili ná Konſtántinopol wſzędźie rábuiąc. O co gdy ſię Oſman Ceſarz Turecki ſkárżył, u Zygmunta III. Krola Polſkiego, zákázano Kozakom tych rábunkow; záczym ći obroćili ſię do rábowánia, pobliżſzych gránic Polſkich. Xiąże Oſtrogſki, zbił ich zupełnie, y choć potym znowu pod Wodzem Nálewáykiem ná rábunek rzućili ſię, powtornie znieśieni, Nálewáyko ścięty w Wárſzáwie po Roku 1620.

1619. Spráwy Woienne, z konſpirácyi Lutrow Práſkich, Wideńſkich, przećiwko

ko Ferdynándowi II. Krolowi Węgierſkiemu y Czeſkiemu ſukceſſerowi w Auſtryi Dobr Mácieia, do ktorych przyłożył ſię w Tranſylwánii Betleemus. Spráwy te pokoiem z Betleemem záwártym, ſkończyły ſię aż w Roku 1622.

1620. Bátália Turecka, ná ktorey Oſmā Ceſarz Turecki był zbity od Zygmunta III. Krola Polſkiego, przed tą Woyną 400 Kozakow Polſkich ktorzy ſię oderwáli od Obozu, było od cáłego Woyſká Tureckiego attakowáne, po trzecim dniu ledwo wźięći, z wielką Turkow ſtrátą, tákże gdy Turcy záſtąpili ná drodze Kozakom Polſkim, przeſzkadzáiąc złączenia ſię z Polakámi, Turcy przez 8. dni ich attakowáli, cáłą śiłą y nic nie wſkoráli.

1620. Bátalia pod Prágą gdźie Máximilian Xiąże Báwarſki Generał Woyſka Ferdynánda II. Ceſarzá zbił Fryderyka Kurfirſtrza to ieſt Elektora Pálátina, ktory był od Proteſtántow, obrány Krolem Czeſkim.

1622. Bátalia pod Wimpfen w Pálátinacie, gdźie Hrábia Tylliiſki Generał woyſk Ferdynánda II. zbił Márgrábię Bade-Durlackiego.

1622. Bátalia pod Florusem, w Prowincyi Namurceńskiey, gdźie Hrábia Tylliiski, zbił Christiána Brunświckiego y bękárta Mánsfelda.

1623. Bátalia pod Stalonem, gdźie Hrábia Tylliiski General Ferdynánda II. Cesarza zbił Christiána Brunświckiego, Biskupa Halbersztadu.

1624. Bátalia pod Nitrą w Węgrzech, gdźie Hrábia Esterhazi, Woiewoda Krolestwa, General Woysk Ferdinanda II. Cesarza zbił Woysko Bethleema Gábora Xiążęcia Transylwánii, ktory się ukoronował ná Krolestwo Czeskie, zá powodem Xiążąt Heretyckich, ná oppressyą Cesarza Kátolickiego ciągnących.

1626. Bátalia pod Luterenem w Xięstwie Brunświckim gdźie Hrábia Tylliiski, General Cesarza Ferdynánda II. zbił Chrístierna IV. Krola Dánii.

1627. Bátalia pod Alburgiem w Zutlandii, Prowincyi Duńskiey, gdźie Hrábia Szliski, General Cesarza Ferdynanda II. zbił Balditsa, y Kálemburga Generałow Christierna II. Krola Dánii.

1628. Bátalia pod Wolgástem w Pomeránii gdźie Xiąże Friszlantskie álbo Wa-

ſztein General Ceſarza Ferdynanda II. zbił Chriſtierna IV. Krola Dánii, ktory z wielką trudnośćią ſalwowal ſię z ſwym Brátem y Synem.

1629. Sprawy Woienne Zygmunta Krola Polſkiego z Guſtáwem Krolem Szwedzkim, ktory tego Roku wſzedł do Prus, ktore ſię zákończyły záwarciem pokoiu ná 5. lat. Zygmuntowi dal był ſukkurs Ceſarz, pod Generalem Arnheim, ktorego gdy zluzował General Walſztein, po zákończonym przymierzu, upominał ſię hárdo o záplátę u Krola Polſkiego, nie pomniąc ná to że Ceſarzowi, ná woynie Węgierſkiey, Zygmunt bez płacy pomagał, dáno mu tedy 500000. Czerwonych złotych.

1631. Bátália pod Lipſkiem, gdźie Guſtaw Adolf Krol Szwedzki, zbił Hrábię Tylliſkiego, Generała Woyſk Ceſarza Ferdynanda II. ktory General wygrał przed tym 14. Bátálii.

1632. Czern w Węgrzech pod Wodzem Piotrem Czaſſar, ále od Szláchty przymuſzeni do uſpokoienia ſię chłopi. Wodz ſkarány śmiercią w Kośiczách.

1632. Bátália pod Kaſtelladarem, gdźie

Ga-

Gaſton Fráncuz, Xiąże Aureliáneńſki, był zbity przez Márſzałka Szomberga, Xiążęcia Montmoránſu, y wzięty w niewolą, ktoremu potym w Tolośie w krotce ucięto głowę.

1632. Bátália pod Altembergiem nie dáleko Nurembergu, gdźie Guſtaw Adolf Krol Szwedzki był zbity od Maximiliána Xiążęcia Báwarſkiego y Generáła Wálſzteina.

1632. Bátalia pod Luzą albo *Lutzen* w Turingii gdźie Guſtaw Adolf krol Szwedzki, w lećiech 37. w zámieſzániu był zábity, y tákże Papenheimius, iednák Szwedzi otrzymáli pole.

1633. Bátalia pod Stenowem w Sląſku, gdźie Wálſztein Generał Ferdynánda II. Ceſarza zbił Woyſka Kurfirſtrza Saſkiego

1634. Pierwſza Bátalia pod Nortlingą, gdźie Ferdynand II. Krol Węgierſki y Kárdynał Infant, zbili Woyſko Szwedzkie, od Xiążęcia Weymarſkiego prowádzone y Márſzałka Horna.

1635. Bátalia pod Maſſo w Wáltelinie, gdźie Henryk Xiąże Rohanu, zbił Woyſko Ferdynánda II. Ceſarza, prowádzone przez Bárona Furnemondu.

1636.

1636. Bátalia pod Tárnemundem, gdźie Hrábia Hásfelt, General Ferdynánda II. Cesarza, zbił Szwedow prowádzonych przez Jana Banniera.

1636. Bátalia pod Wistokiem, gdźie Szwedźi pod Generałem Bánnierem zbili Cesarskich y Sasow.

1636. Bátalia pod Szegedinem w Węgrzech, gdźie Węgrzy znieśli Turkow.

1636. Bátalia pod Dorsztenem w Westálii gdźie Márszałek Goetz ieden z Generałow Ferdynánda Cesarza, zbił Woysko Heskie. prowádzone przez Meandra, ktory potym był Hrábią Holtzzapelskim.

1638. Bátalia ná płászczyznie Wittenweijelskiey w Alsacyi gdźie Xiąże Weymárskie, y Burgrábia Turreński y Hrábia Gwebriantski zbili Woysko Cesarskie, prowádzone od Generałow Sawellego y Goetza.

1638. Spráwa Potockiego Hetmána Koronnego przeciw Kozakom. Tych Władysław IV. aby utrzymał od rábunku Turkow, wystáwił fortecę Kudak nád Rzeką Sámárą Roku 1637. y rzućił tam śluży ná Rzece; ktora nie spráwiła tylko że iák bliskie zálała pola, ták uczyniła że

Ko-

Kozacy rownie ná Turkow, iako też ná Polską z wielkim impetem nápadali, ktorych Potocki Hetman przymuśił áby herszta Páwluka wydáli; ták się stálo Páwlukowi głowę wzięto w Wárszáwie. Czym uráženi Kozacy, pod Hersztem-Dmitrem Timoszewicem, záczęli rokosz ktorą Potocki śiłą y obietnicámi przytłumił.

1641. Bátalia pod Lidanem gdźie Hrábia Svessoneński, to iest *de Loissons* (iest to Miásto w Pikárdyi) *Princeps Sangvinis* y General Ambol zbili Woysko Ludwika Spráwiedliwego, prowádzone przez Márszałka z Szátillonu; Hrábia Swessoneński po bátalii był zábity.

1642. Bátalia w Szląsku gdźie Hrábia Torsztensoński General Woyska Szwedzkiego, zbił Xiążęcia Fráncifzka Alberta z Saxe Láwenberga, ktory prowádźił Woyska Cesárskie.

1642. Bátalia Honnikurtska nie dáleko Káteletu gdźie Don Fráncifzek z *Melo*, Rządca, Niderlándu Niskiego y Báron Beku, zbili Hrábię Gwisii, potym Márszałka Grámmontu.

1642. Bátalia w Brittenfels nie dáleko Lip-

Lipſka gdźie Hrábia Torſtenſonu Generał Szwedzki, zbił ArcyXiążęcia Leopolda ktory prowádźił Woyſko Ceſarſkie.

1643. Bátália pod Miaſtem *Roecroi* czyli Rokroiem, álbo *Skáłą Krolewſką* gdźie Ludwik drugi Burbończyk, będąc Xiążęciem Andegaweńſkim y máiąc lat 20. zbił Don Franciſzka z Melo, Rządcę Niderlándu niſkiego: Hrábia Fontenu, był zábity ná czele bátálionu.

1644. Bátalia pod Fryburgiem, gdźie Ludwik II. Burbończyk Xiąże Kondei zbił Woyſko Báwárſkie, ktore ſię záśiekło w leśie Czarnym w Brisgawie, prowádzone przez Generała Merſi.

1640. Bátalia pod Zanxem álbo *Ianxau* w Czechách, gdźie Hrábia Torſztenſonu Generał Szwedzki, zbił Generałow Goetza, Hasfelda, y Brue ktorzy prowádźili Woyſka Ferdynanda III. Goetz y Brue polegli ná placu, á Hasfeld wzięty w niewolą.

1645. Bátalia w Mariendal w Fránkonii gdźie Báron Merſi y Jan Werteńſki, Generałowie Ceſarza Ferdynanda III. ſchwytáli y zwyciężyli Burgrábię Turreneńſkiego, ktory prowádźił Woyſko Francuſkie.

1645.

1645. Bátalia pod Bálegerem w Kátálonii, gdźie Hrábia Harkurtſki zbił Woyſko Hiſzpáńſkie prowádzone przez Don Filippa Sylwy, y Don Jędrzeia Kantelma.

1645. Druga Bátalia pod Nortlingą, gdźie Xiąże Kondei, zbił Bároná Merſi, naywiękſzego Kápitána w tych czáſiech ktory prowádźił Woyſka Ceſarſkie y Kurfirſtrza Báwarſkiego.

1647. Początek nieſzczęśliwy Chmielnickiego woien. Kozacy y chłopi mieli 3. rácye do Polakow: pierwſza iż im chcieli odmienić religią, druga iż ich bárdzo oſtro trzymáli, trzecia iż Zydźi ktorzy poſtępuiąc Pánom Summy nád zámiar wielkie, wyćiągáli z poddánych płace nád zámiar zá wodki y piwa bárdzo, iáko y teraz ládáiakie. Do tych rácyi przyſtąpiła z ſtrony Chmielnickiego, ktory w Szkołách Lwowſkich przepolerowány miał doſyć biegłości y w Woyſku Polſkim záſłużony był Sekretarzem woyſkowym, y tá rácya że mu niektory Pan Dobra wydárł. Zkąd zoſtał wſzelkiey rebellii głową. Chmielnicki nigdy nie poiednáne z ſobą dla religii y przeciwnych obyczáiow Národy, to ieſt Kozaki y Tátary

táry z sobą połączył pierwszy, y ie rázem przy Insule Dnieprowey ściągnął. Skorumpowawszy Kozakow w Polskim Woysku będących uderzył ná pograniczne Woyska, y iednych wyćiął, drugich w niewolą do Tátar posłał, w cáley woynie upátruiąc tego áby iuż się godźił, iuż rebellizował Polakom według potrzeby, y Alliantow, Tatárow, zá Moskwę mieniał iáko się stáło zá Jana Káźimierza z Jezuity Kárdynała obránego Krolem w Roku 1648. 17. 9bris po śmierci Bráta swego Wládysłáwa IV. 30. Maja zmárłego Krol obrány zábiegáiąc złemu, zebráne Woysko nowe posyła, ktore się obozem położyło pod Piláwcami nie dáleko Kozakow, 1648. 29. 7bris ktore przez utarczki prywatne tryumfowáło niektoremi dniámi Kozacy oczekiwáli Tátarow; iednego wieczora w kotły uderzyli y z harmatek, krzyk czyniąc Nowy Zołnierz rozumieiąc iż iuż Tátarzy przybyli, z obozu wszystek uciekł: ták iż Kozacy rozumieli iż to zdráda: lecz informowáni tabory zostáwione złupili. Tátarzy potym przybyli nieprzyiaciel cáłe Krolestwo zátrwożył, táki skutek boiaźni nie-

uwa-

uważney. Cáłe Woyſko pod Pilawcami o dwie mile od Chmielnika, przy Bohu leżącego w rozſypkę poſzło. Tatarzy y Kozacy 300000. máiąc Lwow oblegli, y chociaż Zamek wzięli, Miáſta dla odporu wálecznego, wziąć nie mogli, choć nie było tylko obrázem Fortecy. Záłożyli tedy ſummę 200000. Czerwonych złotych, Lwow tákiey ſummy wypłácić nie mogł. Dał 1200. Grzywien w Srebrze nie w monećie, w co weſzły naczynia Kościelne. Więcey ſię domagáiącym dáli nád to 16000. złotych, ktore z wielką ciężkością zebráli, y przy tym Sukna, Máterye iedwabne Kościelne, y futra, y ták Nieprzyiaciele odſtąpili od Lwowa 24. Pazdźiernika 1648. Kray niżſzy zrábowawſzy. Tátarzy do ſwoich Kráiow a Chmielnicki w 60000. Zamość potym obległ, ktory ma ſławę z wálecznego im odporu. Jan Każimierz przez Poſły obliguie Chmielnickiego áby ſwe Woyſko odprowádźił ná zad, ten hárdo odpowiáda, że ieżeli mu nie pozwoli ná kondycye, Porcie ſię podda. Wyſyła Deputátow do pokoiu Krol powtornie, ktorzy go znáyduią w Peryaſłáwiu y iemu Buławę

He-

Hetmańską oddáią od Krola 20. Lutego 1641. Posłowie odebráli bárdziey roskazy niż kondycie pokoiu. Albowiem ná Wisźniowieckiego y Czáplińskiego z wielką zuchwáłością nárzekał Chmielnicki: *Ze nie da pokoiu, poki ich się sam nie zemści że zle tráktowáli Kozakow. Ze trżeba Wiśzniowieckiego ukarać: á Czáplińskiego mu oddać iáko Autora wszelkiego złego. Ze Potocki wielki grzech popełnił, że gonił Kozakow y mordował áż w Insule Niepru, gdźie się schronili ná záchowánie życia: Ze chociaż Potocki (ktory był w ten czas w niewoli w Krymie) iuż był skarany, iednák trzeba áby w tę liczbę wchodźił, Wielki Chorąży Koronny, ktory go z Dobr złupił dźiedźicznych, y postał swego Zołnierza w Ziemie Kozackie, czyniąc tám wiolencye y okrucieństwa, iednák mu nie tyle przypisuię te złe, iáko Wiśźniowieckiemu y Czáplińskiemu, ná ktorych cáła kára spaść powinna. Y ieżeliby ci nie byli ukaráni álbo ia zginę z Kozakami, álbo Polska zginie z Senatem Hetmanami Pánami y cáłą Szláchtą.* O czym Krol dowiedźiawszy się ściągnął iedne Woysko, á Chmielnicki przywołał Tátárow, ktorzy attákowáli Oboz Polski pod Zbárážem, gdźie Polacy w máley

ley garſtce z wielką dźielnośćią dawáli odpor nieſkończoney liczbie Kozakow y Tátárow. Byli Polacy w Obożie przez Mieſięcy dwá, á attákowáni trzy rázy. Ze ſwemu Woyſku ſzedł ná pomoc Krol Kaźimierz, záſzli mu ſekretnie Kozacy y Tátárzy pod Zborowem nád Bugiem rzeką, tych Krol ztárł ná głowę. Te nieprzyiaćiele wiedźieli iż Kozakow część w Litwie znieſiona, łátwo Chmielnicki do pokoiu przyſtąpił potym woyny pomagał Tátárō przeciwko Czerkieſō álbo Cirkaſsom, bez woli Krola. przybrawſzy Tátárow uderzył ná Hoſpodara Multáńſkiego álbo *Moldaviæ*, od ktorego wziął okupno y obietnice, że Corka Hoſpodara, miáła poyść zá Chmielnickiego Syná. Tym ſię nie kontentuiąc poſłał do Porty 1650 proſząc o ſukkurs y Porćie ſię w Protekcyą oddáiąc. Krol Káźimierz nie mogąc ugłaſkáć Kozakow łáſką y obietnicámi, rezolwowáł ſię, iáko był wálecznym y wielce dobrym ná Woynę z niemi, y wydał wići 1651 Roku ná poſpolite ruſzenie przeciw Kozakom. Nápadł ná Kozakow z Woyſkiem gotowym w polách Leśniowa nie dáleko Bereſteczka
nád

nád rzeką Styr, ná Wołyniu. Potyczka támprzez trzy dni była oboiętna y upárta, na koniec Polacy zbili Kozakow y Tátárow zupełnie, y do ućieczki przymuśili Chmielnickiego y Hána Tátarskiego. Y dla tego Chmielnicki záwárł pokoy z Polakámi 28. Wrześnià 1651. lecz nie długo. Albowiem Kozácy znowu zle tráktowáni od Szláchty, y żeby w niewołą dawną nie wpádli, attákowáli Oboz Polski y znieśli go zupełnie. Y tákże gdy się mocy kupiących się Polakow bali, poddał się Chmielnicki pod Protekcyą Moskwy 1654. Co było okázyą stráty Smoleńska, ktorego tegoż Roku Polacy dostáli. Chmielnicki umárł 1658. Wychowski ná iego mieysce powstał, groźił że Kozacy poddádzą się Turkowi álbo Moskwie ieżeli nie zezwoli Krol ná ich kondycye pokoiu. Co Krol Kázimierz przeważáiąc uczynił z niemi pokoy w te kondycye. Ze wszyscy ich Atámani y urzędnicy będą Szláchtą Polską, że Wychowski będźie Woiewodą Kiiowskim. Ze Szlachta Duchowni obrządkow ich Greckich, będą przypuszczeni do honorow pryncypálnych, że Metropolita Ki-

iow-

iowſki będźie Senatorem. Co więcey dał Stároſtwo Lubomlſkie Wychowſkiemu, Bobruyſkie Nieczáiowi, z obligácyámi zwyczáynemi innych Stároſtw. Co przez Seym było potwierdzono. Y ták Kozacy urządnicy z nikczemnych chłopow, rázẽ ſtáli ſię Szláchtą. Alec gdy ich miodẽ ſmárowáno oni dźiegciem trącili. Kozacy poddáli ſię pod Protekcyą Porty, ktora tego dawno czekáła, áby ſię zbogáćiła kráiem ták żyznym. Turcy przyſzli ná Ukráinę: Kámieniec ná Podolu przez kápitulácyą wźięli, zá Micháłá Krolá z kondycyą *pierwſzą* áby káżdy żył wolno w ſwoiey Religii, czego nie dotrzymáli, z Kośćiołow Meczety robiąc: y z *druga* áby Háracz był płácony z Podola. Ná co Seym niepozwolił. Więc wſzczęła ſię z Turkámi woyna: gdźie pod Choćimem Hetmáni Sobieſki Koronny, Patz Litewſki zupełnie Turkow znieśli, w tym niebaczni że záraz Woyſko roſpuśćili, Kámieńca nie odebrawſzy.

1648. Bátalia pod Tráſzeronem nie dáleko Kremony gdźie Fránciſzek Xiąże Modeny y Marſzałek *Dupleſſis Praslir* zbili Márgrábię Kárácceny Rządce Mediolánu.

1648. Bátalia ná płaſzczyznie Lećſkiey, w Attrebáteńſkiey Ziemicy, gdźie Xiąże Kondei, zbił ArcyXiążęcia Leopolda, ktory prowádźił Woyſko Hiſzpáńſkie.

1650. Bátália pod Rethelem gdźie Márſzałek *du Pleſſis* Práślińſki, potym Xiąże y *Par Franciæ* zbił Woyſka Hiſzpáńſkie, Lotáryńſkie y innych Xiążąt, ktore były prowádzone przez Burgrábię Turenneńſkiego, Marſzałek *du Pleſſis* ſtrácił tám Syna. Te zwycięſtwo, przyniosło Márſzałkowſtwo Márgrábi Willequierſkiemu, y Hoquincurtſkiemu.

1651. Bátália pod Worcheſterem gdźie Kromuel Regent Anglii, ktory potym wziął ná ſię Imie *Protektora*, zbił Woyſko Károla II. Krola Wielkiey Británnii, ktory ſię ſam ledwo ſalwował.

1652. Bátália pod S. Antonim, gdźie Burgrábia Tureńſki, attákował Xiązęcia Kondei, ktory prowádźił woyſko ſam ná przedmieściu Páryſkim, ktore otworzyło brámy Miáſta, áby mogł poyść łátwo odwodem.

1652. Sprawa Polakow z Moſkwą woienna. Gdy Szwed wſzedł do Polſki, w ten czas *Xiąże* Moſkiewſkie, w 60000. wpadł w Litwę, y ośiągnął Wilno. Jan

H Ká-

Káźimierz Krol Polſki pokoy uczynił ze Szwedem, y poſzedł iáko mocny Krol, (choć ten potym rezygnował Kroleſtwo) ná odyſkánie Wilna. te odebrał, Zamek ſię upornie bronił, w ktorym Kommendántem był Moſkal. Ná koniec Officier Cudzoźiemiec, gdy ſię drudzy dla okrućieńſtwa nie ważyli, odeſłał kommendánta Krolowi. Krol ſię o iego dowiedźiał okrućieńſtwie, między inſzemi, że Xiędzá iák bombę wyſtrzelić kazał z mozdzierzá. Krol zá okrućieńſtwa, głowę kommendántá pod miecz kátowſki dać kázał, nie było kátá. Kucharz Moſkalá owego, podiął ſię, zá złe ſiebie tráktowánia, to wykonáć, y nożem ſwoim kuchennym ná pniu głowę mu ućiął, iáko wielką ſztukę mięſa.

1650. Bátália pod Jároſłáwiem gdźie Wodz Kámeſki, ktory prowádźił Woyſko Káźimierza Krola Polſkiego, zbił Szwedow.

1658. Bátália pod Dunámi, gdźie Burgrábia Tureńſki, zbił Woyſko Hiſzpańſkie, prowádzone przez Don Jana Auſtryaka Syná náturálnego Filippa IV. Krolá Hiſzpánii.

1660. Po rożnych potyczkách ze Szwe-
dá-

dámi zá medyacyą Fráncuſką, Polacy pá-
kta záwárli w Oliwie, 3. Máia, przez kto-
re, uſtąpili Szwedowi Inflant, y *Dominium*
Kurfiſtrzowi Brándeburſkiemu dáli, nád
Pruſſami iegoż.

1663. Bátalia pod Eſtremoſen, w Portu-
gálii, gdźie Hrábia Szmorberg potym
Márſzałek Fráncyi, General Woyſka Al-
fonſa VI. Krola Portugálii zbił Hiſzpá-
now, prowádzonych przez Don Jana Au-
ſtryaka, Syná náturálnego Filippa IV. Kro-
la Hiſzpánii.

1664. Bátalia pod Raak álbo S. Godár-
den, gdźie 6000 Fráncuzow prowádzonych
przez Hrábię Koligni y Xięcia Fewillady
posłánych ná ſukkurs Leopoldowi Ceſa-
rzowi zbili Turkow, ktorzy przeſzli rze-
kę, y uwolnili Węgry y Niemce od wpá-
dnienia Tureckiego.

1665. Bátalia pod Villa Vitioſá, w Pro-
wincyi Eſtremádurſkiey, w Hiſzpánii,
gdźie Hrábiá Szomberg zbił Márgrabiego
Káráceny, Wodzá Woyſk Hiſzpáńſkich.

1662. Woyna Murſka, pod Soltzbáiem
w Anglii, między Flottámi Fráncuſką y
Angielſką y Hrábią Etreſkim y flottą Hol-
lenderſką, prowádzoną przez Admirałow

Tromp y Ruyter: potyczka była długa y krwáwa, bez tryumfu oboiey ſtrony.

1662. Leopold I. Krol Węgierſki, pomieſzáną Tranſylwanią Woyſkiem pod Generałem Montecucullą uſpokoił.

1663. Bátalia Morſka pod Texel, gdźie flotta Francuſka y Angielſka, prowádzone przez Xiążęcia Palatina y Hrábię Etreeſkiego potykáły ſię z Admirałámi Tromp y Ruyter, bez zwycięſtwa.

1673. Bátalia pod Choćimem ná Podolu gdźie Jan Sobieſki, Wielki Hetman Koronny y Pác Litewſki znieśli Turkow prowádzonych od Báſzow Uſſaina, Solima y Káplana. Te zwyćięſtwo było okázyą, Korony Polſkiey Janowi.

1674. Bátalia pod Seintzheim, gdźie Burgrábia Tureneńſki, zbił Woyſka Ceſarſkie prowádzone przez Károla Lotáryńczyka y Generała Kaprare.

1674. Bátalia pod Senefem, między Niwellą y Károlinem álbo *Charleroy*, gdźie Xiąże *de Conde* zbił odwod Woyſka zkonfederowánego, prowádzony przez Xięćia Wáldemontu, y záćiekł ſię zá ućiekáiącym Woyſkiem, ktore ſię okopáło we wśi Senefie, á w Fái, gdźie wielu z obu ſtron legło; noc bitwę przerwáła.

1674.

1674. Bátalia pod *Enthein* nie dáleko Stráſzburgu, gdźie Burgrábiá Turenneńſki, zbił iednę częśćiWoyſka Ceſarſkiego, prowádzoną przez Xiążęćia Lotáryńſkiego, Burnovilli y Kápráry, y przymuśił áby reſzta pod hármaty Straſzburgſkie ſalwowáła ſię.

1675. Bátalia pod Altenhumem, gdźie Hrábia Montecuculli Generał Ceſarſki, chcąc profitowáć z śmierći Burgrábi Turenneńſkiego, attákował Woyſko Francuſkie, prowádzone przez Hrábię Lorgy, y Márgrábię Waubruny, ále nád Renem, był ſam zbity Márgrábia Waubrány, tám poległ ná plácu, Hrábiá Lorgi, przepráwił ſię przez Ren do Woyſka Fráncuſkiego, co było záſługą do Márſzałkowſtwa we Fráncyi.

1675. Bátalia Trewirſka albo *de Treves*, gdźie Xiążętá Domu Brunſwickiego y Luneburgſkiego y inśi Xiążęta zkolligowáni przećiwko Fráncyi, zbili nie dáleko Konſarbrugu, Márſzałka z Krequi, ktory ſię coſnoł do Trewiru, gdźie to czynił, co czynić może człowiek dobrego ſerca, áby álbo zginął, álbo dotrzymał plácu.

1657. Bátália pode Lwowem, gdźie Jan So-

Sobieſki Krol Polſki zbił część Woyſka Tureckiego, prowádzoną przez Ibráima Báſzę, y Sułtána Nárádina.

1676. Woyna ná Morzu przed Miáſtem Auguſtą w Sycilii między flottą Fráncuſką prowadzoną przez Pana z Qweſny, á Hiſzpańſką y Hollenderſką prowadzoną przez Admirała Raytera, nie dáleko Inſuły Stromboli w bok Sycilii. Rayter tám ràniony po kilku dniách umárł.

1676. Bátalia Lundeńſka w Skánii gdźie Károl XI. Krol Szwedzki zbił Woyſko Chriſtiána V. Krola Dánii w oſobie iegoż prowádzone.

1677. Trzecia Bátalia w Kaſſel w Niedźielę Kwietnią, gdźie Filip Fráncuz Xiąże Aureliáńſki brát iedyny Krola, zbił Xięcia Aráwſiońſkiego, ktory przyſzedł ná ſukkurs Fortecy *S. Omer* to ieſt Swiętego Audomara.

1677. Woyna ná Morzu, między flottámi Fráncuſką y Holenderſką, przy Inſule Tabagu gdźie Hrábia Eſtreeſki, Vice-Admirał, á potym Márſzałek Fráncyi, zbił Hollenderſką, prowádzoną od Binka, ktory tám był zábity.

1677. Bátália pod Spuilą w Kátálonii, gdźie

gdźie Márſzałek *de Noailles* zbił Woyſko Hiſzpáńſkie, prowádzone przez Hrábię z Monterei Vicereia tey Prowincyi.

1677. Bátalia pod Malmoą w Prowincyi Skánii gdźie Károl XI. Krol Szwedzki y Chriſtiern Krol Dánii toczyli Woynę bez zwycięſtwa żadnego.

1682. Spráwa woienna przez ktorą Emeryk Tekeli Luter, przyzwawſzy ná pomoc Turkow Koſice y Eperieſinu w Węgrzech dobył.

1683. Bátalia pod Widniem gdźie Ceſarz Leopold, wſpárty śiłámi Jana Sobieſkiego Krola Polſkiego, zbił Turkow Wiedeń oblegáiących. Turczyn pod Párkany od Polakow ſtarty.

1684. Potyczka pod Wakcyą nád Dunáiem między Budą y Gránem, gdźie Xiąże Károl Lotárynſki Generaliſſimus woyſk Ceſarza Leopolda I. zbił 20000 Woyſka Tureckiego, y wźiął Miáſto Wákcya. gdźie ſię iedna część tych niewiernych źámknęła

1685. Zbići Turcy pod Strigonem, Strygon od obleżenia uwolniony.

1686. W Węgrzech Károl Lotárynczyk y Emmanuel Báwarczyk, w oczách Turkow, ktorzy ná ſukkurs przyſzli, dobył Bu-

Budy Miáſta Stołecznego Węgierſkiego, á potym *Quinque Ecclesias* Symony, Tornyią, Sikloz, Szegedyn, Chánadyn, odebráne w Węgrzech Turkom.

1687. Agrie Miáſto w Węgrzech Turkom odebráno przez oblężenie głod w nim ſpráwuiąc. Pod Eſzekinem Turcy wcále znieſieni od Ceſarſkich y cała Słowieńſka ziemia od Turkow uwolniona.

1688. Turkom Ceſarſcy *Albam Regalem* odebráli. Emmánuel Xiąże Báwárſki dobył Belgrádu y Szygetu, y innych Fortec nád rzeką Unną. Pod Triwenizzą Ludwik Márgrábia Badeńſki, zbił Turkow.

1689. Spráwa woienna nád Moráwą rzeką, gdźie od Ludwika Márgrábi Bádeńſkiego, z Obozu ſwego Turcy ruſzeni. Niſſa Wideń z ich władzy wyięte, Ceſarzowi doſtáły ſię.

1690. Kánizę, Ceſarſcy po długim oblężeniu odebráli.

1691. Bátalia pod Szalankemén, gdźie Ludwik Hrábia Bádeńſki zbił Turkow.

1692. Wárádynu gdźie Turcy byli Pánámi, dobył Haisler Generał Ceſarſki.

1692. Bátalia pod Szteinkerką gdźie Márſzałek Luxeburgſki, chociaż był z nienacka

cka nápádniony, dał odpor Xiążęciu Báwárſkiemu, *Xiążęciu de Waldemont* y Xiążęciu Arauśioneńſkiemu, ktory przybył ná koniec potyczki.

1693. Bátalia pod Neerwindą w Flándryi gdźie Márſzałek Luxemburgſki, attákował Xiążęcia Aráwſioneńſkiego, w ſwych okopách, zoſtáiącego między dwoma Fortecami; y ná nich nátárczywo przywiodł nieprzyiaciol do ſtráty harmat, taborow y wielu ludźi.

1697. Zwyćięſtwo pod Szegedinem nád rzeką Tibiſcū w Węgrzech gdźie Eugenius Generaliſſimus Leopolda Ceſarza otrzymał wielkie zwyćięſtwo nád Turkami y ich Ceſarzem tám przytomnym. Y tu ſtánął koniec Woyny w Węgrzech práwie przez lat 43. odpráwioney, ktorą Luter wzniecił, á iego ſektarze podpadali. Okrom bowiem owych Woien ktore zwyż położone ſą, z iego okázyi wſzczętych gdy między Turkámi, ktorzy wpádli Roku 1963. do Węgier y Moraw, po bátálii pokoy był záwárty 1664 Roku: heretycy z tąd ſobie urázę wzieli, że bez ich dozwolenia zawárto pákta, y bez Węgrow. Ztąd przeciwko Ceſarzowi ſpiſki, pierwey

wey potáiemne, potym odkryte, ktore Cesarz uspokoił ukarawszy niektorych zná cznieyszych 1669. Powtornie zmowy ná Cesarza wszczęły się Roku 1672: nástępuiącego uspokoione nákoniec 1674. Predykántow do Posonium pozwáno, zkonwinkowánych o bunty ná wygnánie posłáno Te rebellie kontynuowáły się áż do roku 1683. ktore się skończyły, aż w 1697. wraz z zwyćięstwem Turkow.

1702. Bátalia pod Fridligen między Bryśakiem y Hunengą gdźie Hrábia Willarski, zbił Xiążęcia Bády, ktory prowádźił Cesarskich: Tá woyna przyniosła mu łáskę Márszałkowską Fráncyi.

1703. Bátaliá pierwsza pod Hosztetem, Miástem y Zamkiem Báwáryi nád Dunáiem, gdźie Woysko Fráncuskie, pod Marszałkiem Willárskim y Ussońskim, Lieutenantem generálnym zbiło Woyska Cesarskie, prowákzone przez Generała Stinę.

1703. Bátalia Spireńska, ná ktorey Marszałek Tallard, zbił Xiążęcia Hesse, kassel, ktory przyszedł ná sukkurs z Landau.

1704. Druga bátalia pod Hosztet gdźie práwa stroná Fráncuskiego Woyska, była zmieszána od Xiążęciá Malborugskiego

Már-

Márſzałek Tallard, ktory ią przywodźił, z wielu Officierámi, y 26. Bátálionámi y 4. Reimentámi Drágonii wzięty w niewolą; Lewa ſtroną pod Márſzałkiem Marſinſkim dwá rázy popędźiła nieprzyiacioł, prowádzonych od Eugeniuſza. Ale ná koniec cále Woyſko Fráncuſkie przegráło.

1705. Bátalia pod Kaſſáną w Mediolánie, bliſko Adda, gdźie Xiąże Wendomy Kōmendant Woyſka Fráncuſkiego, zbił Xięcia Eugeniuſza prowádzącego Woyſko Ceſarſkie.

1706. Zwycięſtwo znáczne otrzymáne przez Generała Renſzilda, prowádzącego Woyſka Szwedzkie, otrzymáne nád Moſkwą y Saſami nie dáleko Tranſtadu.

1706. Bátalia pod Ramelies, gdźie kolligáći prowádzeni, przez Mylordu Marlbuguga y Pána Owerkerki otrzymáli zwycięſtwo zupełne nád Fráncuzámi prowádzonemi przez Xiążęcia Báwárſkiego, y Márſzałka z Willeroi, zá ktorym poſzło podbicie wielkiey części Brábancyi y Flándryi.

1706. Zwycięſtwo zupełnę otrzymáne przez Xiążęcia Eugeniuſza, Xiążęcia Sabaudii, nád Fráncuzami, ktorzy oblegli

Tu-

Turen od czterech mieſięcy pod Xiążęciem z Fewillady, Xiąże Eugeniuſz nieſkończoną liczbę trudności przełomawſzy, ktore mu tráfiały ſię w iego zápędách przyſzedł ná ſukkurs Miáſta, attákował Fráncuzow w ich Obozie, zbił ich zupełnie, y Miáſto od oblężenia uwolnił. Hrábia Márſiñſki tám był zábity y Xiąże Aureliańſki poránıony. Zá tym zwycięſtwem poſzło oddánie Mediolanu.

1707. Bátalia pod Almanzą w Hiſzpanii, gdźie Woyſko kolligáckie było zbite przez Woyſko dwoch Koron.

1708. Bátalia pod Udenardem, gdźie Kolligaći prowádzeni przez Xięcia Eugeniuſza, Mylorda Málburugſkiego y Pána Owekerki, otrzymáli zwycięſtwo nád Fráncuzámi, prowádzonemi od Xięcia Burgundyi y Xięcia Wándomy. Te zwycięſtwo było znáczne, zá ktorym poſzło oblężenie y doſtánie Lisli.

1708. Potyczka pod Winendael, gdźie Fráncuźi, ktorzy mieli 21000. attakuiąc Konwoy, ktory ſzedł pod Lislę, byli zbići od Kolligatow, ktorych nie było tylko 7000.

1708. Bátalia pod Hołowczynem, między Moſkwą y Szwedámi, gdźie Szwedźi zwyćiężyli.

1708. Potyczka pod Czárnanapatą, gdźie Szwedźi zbili Moſkwę.

1708. Bátalia między temiż pod Leſwem.

1709. Bátalia Pułtawſka ná Ukráinie, gdźie Car Moſkiewſki otrzymał zwyćięſtwo zupełne nád Krolem Szwedzkim, ktory rániony ſtráćiwſzy cáłe Woyſko, uciekł do Turek z máłą ludźi.

1709. Batalia pod Malplaketem gdźie Kolligaći pod Xięćiem Eugeniuſzem y Mylordą Márborugiem, áttakowáli Francuzow pod Márſzałkiem Willars y Buflers, w ich Obozie y po krwáwey bitwie przymuśili do ućieczki. Po tey Bátalii oblężono y wźięto Mons Fortecę.

1710. Bátalia pod Helſinburgiem między Szwedami y Duńczykami. Duńczykowie zbići.

1710. Woyna Morſka między temiż, Duńczykowie wygráli.

1711. Bátalia pod Prutem między Moſkalem y Turkiem.

1712. Bátalia pod Denáiem gdźie Márszałek Willar, attakował Oboz Nieprzyiacielski, y wźiął w niewolą Hrábię Albemarli y inszych Officierow Generálnych. Tá wygrana iest początkiem wzięćia Fortecy Swiętego Amanda, ktora się ná dyskrecyą oddála 26. Lipca: Márchieny, ktora prosiła o kápitulácyą 31. tegoż Mieśiąca: tákże odstąpienia od Fortecy Lándrecy przez Eugeniusza: dobyćia Duaku, ktory się poddał Márszałkowi Willanowi 16. Septembra: Quesnoi tákże 4. Octobris: y inszych tákże pomyślności, ktore przymusiły kolligatow do pokoiu záwartego w Ultraiekcie to iest *Utrechtcie.*

1712. Bátalia pod Wilmergen w Szwayčarskiey Ziemi, między Kántonami katolickiemi y Protestántow, gdźie ći máiąc koło 8. lub 9. tyśięcy ludźi, tám tych zbili máiących 18000. Te zwycięstwo przypisuią mądrym progressom Generała Fristinga. Wielu Officierom znáczznieyszym tám uczyniono dystinkcyą, między inszemi JMCi Pánu Sakonemu, Lieutenant Generałowi, kto-

re-

rego Bernenſcy przypuścili do praw y przywileiow ſwego Miáſta, co ieſt wielkim znákiem diſtynkcyi: á Bercheleınu pozwolono áby iego Ziemia poſzła w Báronią.

1712. Bátalia pod Godebuſzem między Szwedámi y Duńczykámi: ći przegráli.

1713. Woyna w Frislándii, gdźie Moſkwa zbiła Szwedow.

1716. Bátalia pod Temeſwarem między Woyſkiem Generała Pálfiego, ktory prowádźił Woyſka pográniczne Ceſarſkie, y Turkiem, ktory ſzedł ná ſukkurs Fortecy, gdźie Turcy zbići.

1716. Bátalia pod Peter - Wárádinem między Ceſarſkiemi y Turkámi, gdźie pierwśi pod Eugeniuſzem Sabáudczykiem otrzymáli zwyćięſtwo. Belgrad Turkom odebrany.

1718. Woyna ná Morzu przy Portie Mátapan między Wenetámi y Turkámi gdźie Turcy ſtráćili ſpráwę.

1718. Woyna Morſka przy Syrakuzách między Flottą Angielſką przez Admirała Binga y między Hiſzpáńſką, gdźie tá zupełnie zruynowána.

Ná-

Naſzych wiekow Woyny, ponieważ ſą wiádome wielu y wielkim Káwálerom, z tych ſię informowáć możeſz.

21.

Marcin Obmiński

20.